

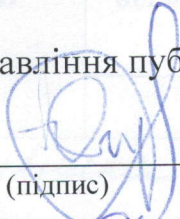
**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

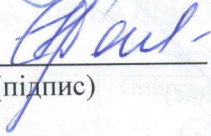
на тему: Фінансова безпека держави в умовах сучасних викликів

Здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня, II курсу,
групи ФМУП-23-1,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок»
освітня програма «Управління публічними фінансами»

(підпис)

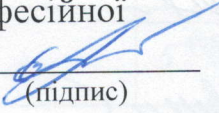
Олефіренко Андрій Сергійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

(підпис)

Давиденко Надія Миколаївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Гордей Оксана Дмитрівна
(ПІБ, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри публічних фінансів
протокол від «14» 01 2025 № 14

Завідувач кафедри

(підпис)

Гордей Оксана Дмитрівна
(ПІБ, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2025

Регистрація № 5

24.01.2025

шфрф

(дата)

(підпис відповідальної ос

Результати перевірки

фад

(до захисту, на доопрацювання)

(дата)

(під

Результат захисту

95 балів 5/відмінно) 24.01.2025

(оцінка)

(дата)

(під

Голова комісії:

шфрф

(підпис)

Бондарук Ін.Т.

(ініціали, прізвище)

Члени комісії:

шфрф

(підпис)

О.Д. Гордей

(ініціали, прізвище)

фад

(підпис)

Н.М. Давиденко

(ініціали, прізвище)

шфрф

(підпис)

О.В. Новицька

(ініціали, прізвище)

Секретар

шфрф

В.Ю. Шершненко

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, ПІБ: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
Доповідь	від 0 до 10	10		Керівник: Н.М. Давиденко Голова ЕК: І.Т. Богдариук Члени ЕК: О.В. Гордєєв Н.М. Давиденко О.В. Ковбасюк секретар В.Ю. Шеніченко (Н.М. Давиденко)
Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	10		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	50	45	
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	95		

Оцінка керівника 45 балів

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	ПІБ: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
95	A	5 (відмінно)	27.01.2025	І.Т. Богдариук О.В. Гордєєв Н.М. Давиденко О.В. Ковбасюк

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)
34-0	F	

Факультет фінансів та цифрових технологій

Кафедра публічних фінансів

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітня програма «Управління публічними фінансами»

Затверджую

Завідувач кафедри

«16» 02 2024

Завдання на кваліфікаційну роботу здобувачу вищої освіти

Олефіренку Андрію Сергійовичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1.Тема випускної роботи: «Фінансова безпека держави в умовах сучасних викликів»

Затверджена наказом ректора від «09» 01 2024 № 20

2.Строк здачі закінченої роботи - 20.12.2024

3.Мета роботи полягає в аналізі сучасного стану та напрямків зміцнення фінансової безпеки України в контексті повномасштабного вторгнення, виявлення основних внутрішніх та зовнішніх загроз, а також розробка рекомендацій щодо зміцнення фінансової безпеки в контексті впливу тіньової економіки.

Об'єктом дослідження є економічні процеси, що виникають між економічними суб'єктами в процесі забезпечення фінансової безпеки держави. Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти фінансової безпеки держави в контексті впливу тіньового сектору економіки.

4.Вихідні дані до роботи - законодавчі та нормативно- правові акти, що регулюють фінансову безпеку в Україні, зокрема Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, офіційні статистичні дані Міністерства економіки України, матеріали Державної служби статистики України, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників

5.Перелік графічного матеріалу – в роботі представлено рисунки та таблиці.

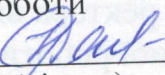
6.Зміст випускної кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом) теоретичні основи забезпечення фінансової безпеки держави, економічний зміст фінансової безпеки країни, складові фінансової безпеки держави, загрози фінансовій безпеці держави в умовах сучасних викликів, аналітична оцінка рівня фінансової безпеки України, оцінка інституційних загроз фінансовій безпеці України, аналіз фінансової безпеки держави, заходи посилення рівня фінансової безпеки держави в умовах війни.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	Розділ 1 Теоретичні основи забезпечення фінансової безпеки держави	До 30.05.2024 р.	30.05.2024 р.
2.	Розділ 2 Аналітична оцінка рівня фінансової безпеки України	До 10.09.2024 р.	10.09.2024 р.
3.	Розділ 3 Заходи посилення рівня фінансової безпеки держави в умовах війни	До 10.11.2024 р.	10.11.2024 р.
4.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	До 15.11.2024 р.	15.11.2024 р.

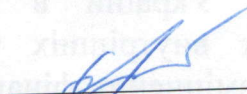
8. Дата видачі завдання «10» 02 2024 року

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

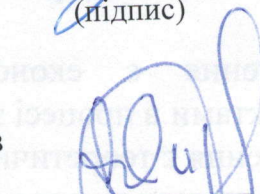
N. M. Daluz
(прізвище, іні

10. Гарант освітньо-професійної програми

(підпис)

O. D. Torde
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

A. C. Onofren
(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Фінансова безпека держави в умовах сучасних викликів

назва випускної роботи

Дипломна робота присвячена дослідженню фінансової безпеки держави в умовах сучасних викликів. Впливаючи на економіку країни за допомогою фінансових механізмів, важелів та стимулів, фінансовий сектор держави забезпечує тим самим становлення особливої фінансової влади. Стабільність і захищеність цього сектора доцільно визначити як чинник, який забезпечить фінансову та, як наслідок, національну безпеку держави. Забезпечення фінансової безпеки держави безпосередньо пов'язане зі збільшенням ефективності фінансової сфери, що сприяє інноваційному соціально-економічному розвитку країни, і є сукупністю комплексу заходів проведення ефективної грошової політики, реформування банківської системи та фінансових ринків.

У ході дослідження проаналізовано законодавчі та нормативні акти, які регламентують забезпечення фінансової безпеки держави, статистичні дані щодо стабільності фінансової безпеки, а також загрози фінансовій безпеці держави в умовах сучасних викликів. На основі проведеного аналізу сформульовано рекомендації щодо зміцнення фінансової безпеки держави, як складової національної.

Результати дослідження можуть бути корисними для фахівців у сфері фінансів, а також для органів державної влади, які займаються питаннями національної та фінансової політики держави.

Випускна робота містить 64 сторінок, 2 таблиць, 14 рисунків, список використаних джерел з 36 найменувань.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансова сфера, фінансовий сектор держави, національна безпека держави, стабільність, захищеність, економіка країни.

Рік виконання випускної роботи: 2024.

Рік захисту роботи: 2025.

SUMMARY

Financial security of the state in the context of modern challenges

The thesis focuses on the study of the financial security of the state in the context of modern challenges. By influencing the economy of the country through financial mechanisms, levers and incentives, the financial sector of the state ensures the formation of a special financial power. The stability and security of this sector should be defined as a factor ensuring the state's financial security and, as a result, national security. Ensuring the financial security of the state is directly related to increasing the efficiency of the financial sector, which contributes to the innovative socio-economic development of the country, and is a set of measures to implement an effective monetary policy, reform the banking system and financial markets.

The study analyses the legislative and regulatory acts governing the financial security of the state, statistical data on the stability of financial security, as well as threats to the financial security of the state in the context of current challenges. Based on the analysis, recommendations will be formulated to strengthen the financial security of the state as a component of national security.

The results of the study may be useful for specialists in the field of finance, as well as for public authorities dealing with issues of national and financial policy of the state.

The thesis consists of 64 pages, 2 tables, 14 figures, a list of references with 36 entries.

Keywords: financial security, financial sphere, financial sector of the state, national security of the state, stability, security, economy of the country.

Year of completion: 2024.

Year of thesis defense: 2025.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	13
1.1 Економічний зміст фінансової безпеки країни.....	13
1.2. Складові фінансової безпеки держави.....	21
1.3.Загрози фінансовій безпеці держави у умовах сучасних викликів.....	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	21
2.1. Оцінка інституційних загроз фінансовій безпеці України.....	21
2.2 Аналіз фінансової безпеки держави.....	29
РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ПОСИЛЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	47
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Фінансовий сектор держави, шляхом застосування фінансових механізмів, важелів та стимулів, відіграє ключову роль у формуванні особливої фінансової влади, що визначає економічну стабільність країни. Стабільність і захищеність цього сектору повинні розглядатись як фундаментальні чинники, які забезпечують фінансову безпеку держави, що, в свою чергу, є невід'ємною складовою національної безпеки. Фінансова безпека охоплює систему заходів, спрямованих на забезпечення економічної стійкості, здатності країни реагувати на зовнішні та внутрішні виклики, підтримку національних інтересів через фінансові механізми. Вона безпосередньо корелює з ефективністю фінансової сфери, що є необхідною умовою для стимулювання інноваційного та соціально-економічного розвитку. Серед основних складових фінансової безпеки варто виділити такі заходи, як проведення ефективної грошової політики, реформування банківської системи та удосконалення фінансових ринків.

Сучасний процес глобалізації, у поєднанні з військовою агресією з боку росії, створює нові, значні виклики для національної безпеки України, особливо для її фінансової складової. В умовах поглиблення фінансової нестабільності, що викликається цією агресією, зростає кількість загроз для усіх рівнів національної безпеки, зокрема для фінансової сфери. У таких умовах важливим стає постійний аналіз основних індикаторів фінансової безпеки держави та виявлення потенційних загроз, оскільки для розробки ефективних механізмів стабілізації фінансової системи необхідно в динаміці оцінювати найбільш небезпечні ризики, які можуть вплинути на її функціонування.

Наслідки кровопролитної війни, розв'язаної росією, стали не лише безпосереднім викликом для України, але й для світової економіки в цілому. В умовах війни, посилення внутрішніх і зовнішніх загроз національній безпеці, зокрема фінансовій, зростає потреба у всебічному аналізі і своєчасному виявленні загроз, які можуть порушити стабільність фінансової системи. Дослідження цих загроз і розробка стратегії їх нейтралізації є необхідним

кроком для підвищення ефективності фінансової безпеки України. Визначення як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, що можуть негативно вплинути на фінансову стабільність, є ключовим елементом для формулювання стратегії національної фінансової безпеки у воєнний час, що дозволить не тільки зберегти економічну стійкість, але й забезпечити умов для подальшого розвитку держави в умовах кризи.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Проблема фінансової безпеки держави набуває все більшої уваги як серед вітчизняних, так і міжнародних науковців. Вивченню складових фінансової безпеки країни присвячено численні дослідження таких вітчизняних авторів, як О. Барановський, З. Варналій, А. Гальчинський, Н. Давиденко, В. Котковський, А. Кулінська, А. Лазарєв, І. Лукінов, О. Мелих та інші.

Серед зарубіжних учених варто відзначити роботи В. Аллена, Ш. Бланкарта, Г. Костера та М. Шлезінгера. Оскільки фінансова система країни є динамічною і постійно змінюється, моніторинг її показників та перегляд актуальних загроз є невід'ємною частиною процесу забезпечення фінансової безпеки. Аналіз фінансової безпеки на рівні держави залишається надзвичайно важливим, особливо в умовах сучасної економічної нестабільності та невизначеності.

Метою даного дослідження є аналіз теоретичних і методичних підходів, а також розробка практичних рекомендацій для посилення фінансової безпеки держави в умовах сучасних загроз. Для досягнення цієї мети в роботі були визначені наступні завдання:

- дослідити поняття та складові фінансової безпеки держави, визначити її роль і значення в контексті економічної та національної безпеки країни в цілому;
- проаналізувати методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки держави;
- виокремити основні виклики та загрози, що впливають на фінансову безпеку країни;

- оцінити поточний стан фінансової безпеки держави, виявити наявні загрози та можливості для її зміцнення;
- запропонувати напрямки і стратегії для підвищення рівня фінансової безпеки держави в умовах сучасних глобальних і внутрішніх викликів.

Об'єктом дослідження є економічні взаємодії між різними суб'єктами господарювання, що виникають у процесі забезпечення фінансової безпеки держави.

Базою дослідження є Міністерство фінансів України.

Предметом дослідження виступають теоретичні та практичні аспекти фінансової безпеки держави в умовах сучасних загроз.

Методи дослідження. Для забезпечення наукової обґрунтованості отриманих результатів було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціалізованих методів. Зокрема, використовувалися методи порівняльного та морфологічного аналізу для вивчення теоретичних основ фінансової безпеки в рамках національної та економічної безпеки; методи системно-функціонального аналізу для оцінки стану та динаміки змін фінансової безпеки держави; графічний метод для ілюстрації взаємозв'язку рівня фінансової безпеки та основних складових елементів економічної безпеки через інтегральні показники; абстрактно-логічний метод для узагальнення отриманих результатів і формулювання висновків.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють питання фінансової безпеки в Україні, зокрема Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, офіційні статистичні дані Міністерства економіки України, матеріали Національного банку України, Національного антикорупційного бюро, Державної служби статистики України, Ради національної безпеки та оборони України за період 2012–2022 років, а також наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Науково-практична значимість одержаних результатів роботи полягає у розробці рекомендацій щодо вдосконалення напрямів підвищення фінансової

безпеки держави в умовах сучасних загроз.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 46 джерел, та додатків. Робота викладена на 53 сторінках друкованого тексту, у тому числі, має 9 таблиць та 14 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Економічний зміст фінансової безпеки країни

Економічна безпека держави за своєю суттю являє собою цілісну систему, що охоплює всі галузі національного господарства та різні аспекти життєдіяльності населення і держави загалом. Вона повинна враховувати економічні інтереси як окремих громадян, так і груп населення, об'єднуючи їх із загальнодержавними інтересами.

Офіційне визначення поняття «економічна безпека» подане у «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». Згідно з цим документом, економічна безпека визначається як «стан національної економіки, який забезпечує її стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, підтримує високу конкурентоспроможність у світовій економіці та характеризується здатністю до сталого й збалансованого розвитку».

Питання термінології, пов'язане з поняттям «економічна безпека», активно досліджується науковцями, що підходять до його визначення з різних точок зору. На думку С. В. Мочерного, економічна безпека є «станом незалежності держави у формуванні та розвитку її економічної системи, а також комплексом заходів, спрямованих на її забезпечення».

Вчений М. М. Єрмошенко характеризує термін «економічна безпека» через «збалансованість і стійкість до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери» [16].

Вчений Т. В. Сак вважає, що дослідження економічної безпеки має здійснюватися всебічно, трактуючи її як «стан захищеності національних інтересів, а також наявність і можливість застосування інструментів впливу на економічні процеси для забезпечення довготривалого добробуту».

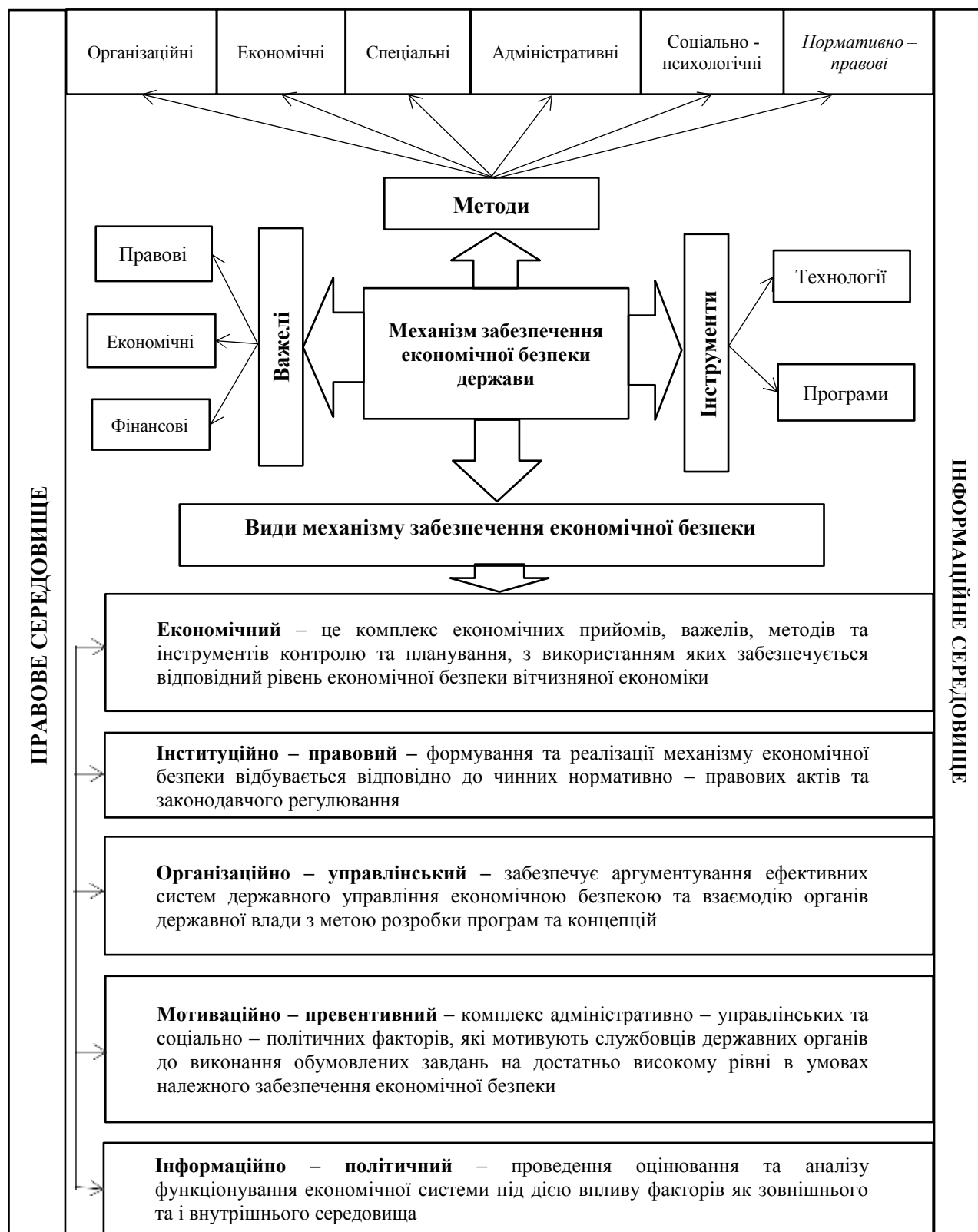

Рис. 1.1. Механізм забезпечення економічної безпеки держави [12]

Механізм забезпечення економічної безпеки національної економіки слід розглядати в комплексі, зважаючи на його основні види, рівні забезпечення та безперервну взаємодію з внутрішнім і зовнішнім середовищем, яке формує

основні загрози та перешкоди для його ефективної реалізації.

На думку науковців, механізм забезпечення економічної безпеки повинен включати не лише важелі, методи та інструменти управління, але й управлінський апарат у цілому. Це дозволяє формувати, контролювати, керувати та впливати на поточний стан економічної безпеки, а також координувати її рівень, підтримуючи його в межах допустимих значень щодо основних функціональних складових.

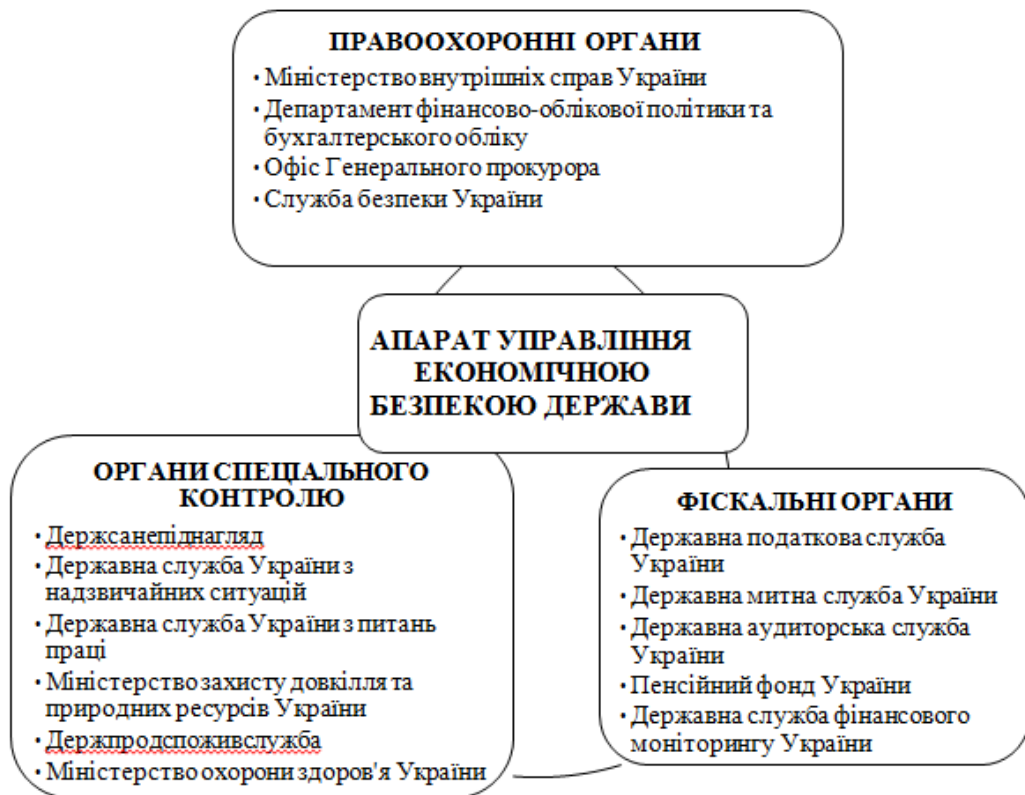

Рис. 1.2. Апарат управління економічною безпекою держави [12]

Фінансова безпека є однією з ключових складових економічної безпеки, без якої виконання завдань, що стоять перед державою, стає практично неможливим. Вона є відносно новою категорією як у науці, так і в практиці, і досі не отримала всебічного осмислення.

Ця категорія є одночасно зрозумілою, але важкою для визначення у вичерпній формі. Обсяг поняття фінансової безпеки настільки ж широкий, як і саме тлумачення фінансів як економічної категорії.

Фінансову безпеку слід аналізувати на трьох рівнях:

- мікрорівень (захист фінансових інтересів домогосподарств, підприємств, установ та організацій);
- мезорівень (фінансова безпека регіонів, галузей та секторів економіки);
- макрорівень (фінансова безпека держави).

У «Концепції економічної безпеки України» фінансову безпеку визначено як «захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпечення домогосподарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки та держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання зобов'язань».

Українські дослідники В. Шлемко та І. Бінько трактують фінансову безпеку як «стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної та податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, а також здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання».

Проблему фінансової безпеки досліджував і О. Барановський, який визначав її як «рівень забезпеченості громадян, домогосподарств, підприємств, регіонів, держави та суспільства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання зобов'язань».

Досліджуючи питання фінансової безпеки та її теоретичних основ, науковці підкреслюють, що ключову роль у цьому контексті відіграє фінансова незалежність держави. О. І. Барановський зазначає, що важливим є рівень зовнішньої допомоги, отриманої від міжнародних економічних об'єднань, фінансових організацій та іноземних урядів, а також обсяг іноземних інвестицій у національну економіку. Він акцентує на необхідності забезпечення оптимального співвідношення між експортним та імпортом капіталом, а також підтримці балансу платежів у межах, що сприяють стабільності.

М. Єрмошенко вважає, що під поняттям «фінансова безпека» слід розуміти стан фінансово-кредитної системи держави, що характеризується збалансованістю та якістю взаємодії фінансових інструментів, технологій і

послуг, стійкістю до негативних внутрішніх і зовнішніх факторів, здатністю захищати національні фінансові інтереси, забезпечувати достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання та населення загалом, сприяти ефективному функціонуванню національної економіки та соціальному розвитку.

С. Кульпінський розглядає фінансову безпеку як комплекс цілеспрямованих заходів фіскальної та монетарної політики, що спрямовані на стабільність фінансової системи та формування привабливого інвестиційного середовища.

Отже, фінансова безпека може бути визначена як динамічний стан фінансових відносин, що створює умови для забезпечення необхідних ресурсів та стимулює економічний розвиток, підвищення рівня життя населення, а також вдосконалення національної фінансової системи для ефективного реагування на внутрішні та зовнішні загрози.

У зв'язку з посиленням процесів тінізації економіки фінансова безпека також передбачає створення умов, за яких унеможлиблюється спрямування фінансових потоків у сфери, що не регулюються законодавством, та мінімізується ризик зловживання фінансовими ресурсами.

Структуру фінансової безпеки України представлено на рис. 1.5.

Бюджетна безпека займає ключову позицію в системі фінансової та економічної безпеки, оскільки виступає їх матеріальною основою. Ефективність забезпечення бюджетної безпеки безпосередньо впливає на платоспроможність держави та її здатність виконувати свої функції.

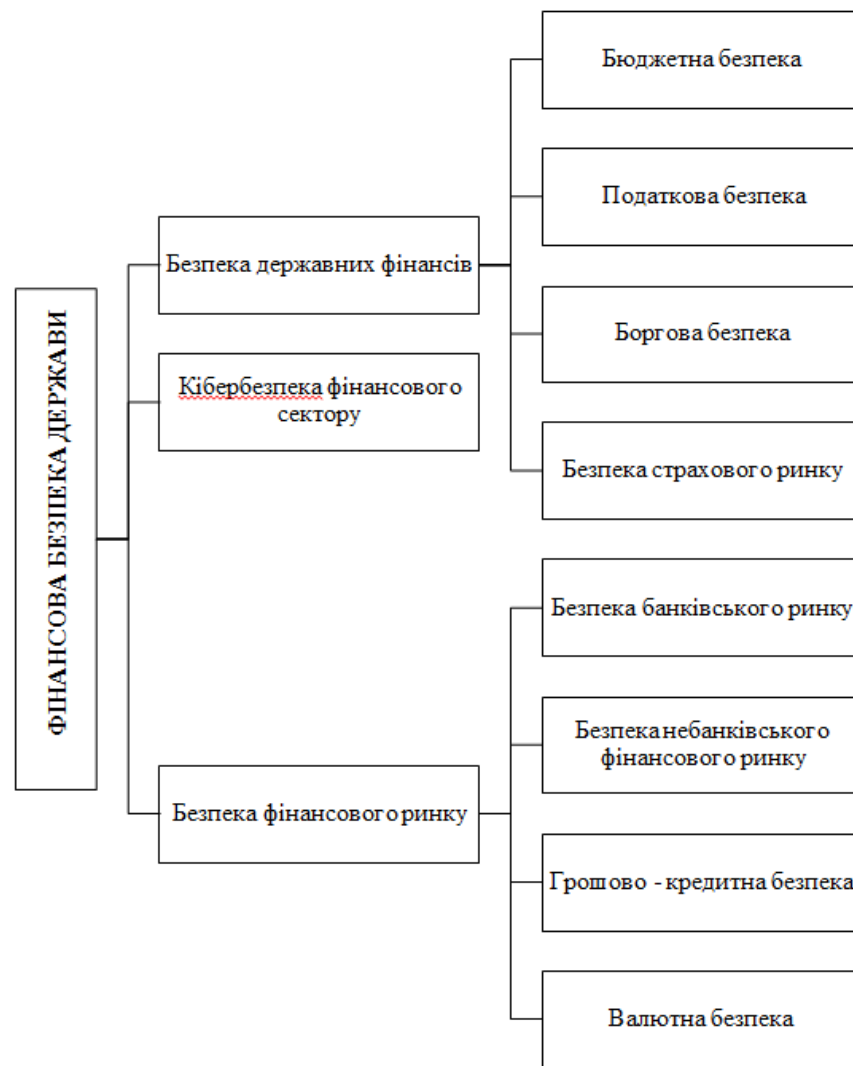

Рис. 1.5. Структура фінансової безпеки держави [17]

У сучасних наукових дослідженнях представлено широкий спектр поглядів на визначення поняття «бюджетна безпека». У зв'язку з цим доцільно окреслити основні підходи до його трактування (рис. 1.6).

Поняття «боргова безпека» доцільно розглядати як інтегральний елемент багаторівневої системи фінансово-економічної безпеки країни. Вона є невід'ємною частиною фінансової безпеки, що функціонує в межах загальної системи економічної безпеки держави. Зміцнення економічної та фінансової безпеки країни можливе за умови належного забезпечення боргової безпеки чинники, що впливають на рівень боргової безпеки, включають:

стан нормативно-правового регулювання формування державного боргу та використання запозичених фінансових ресурсів;

загальний обсяг і структура боргових зобов'язань, динаміка змін

державного боргу;

систему існуючих і потенційно можливих боргових інструментів та можливість диверсифікації ринку державних цінних паперів;

офіційний валютний курс та темпи зростання ВВП;

наявну систему управління державним боргом.

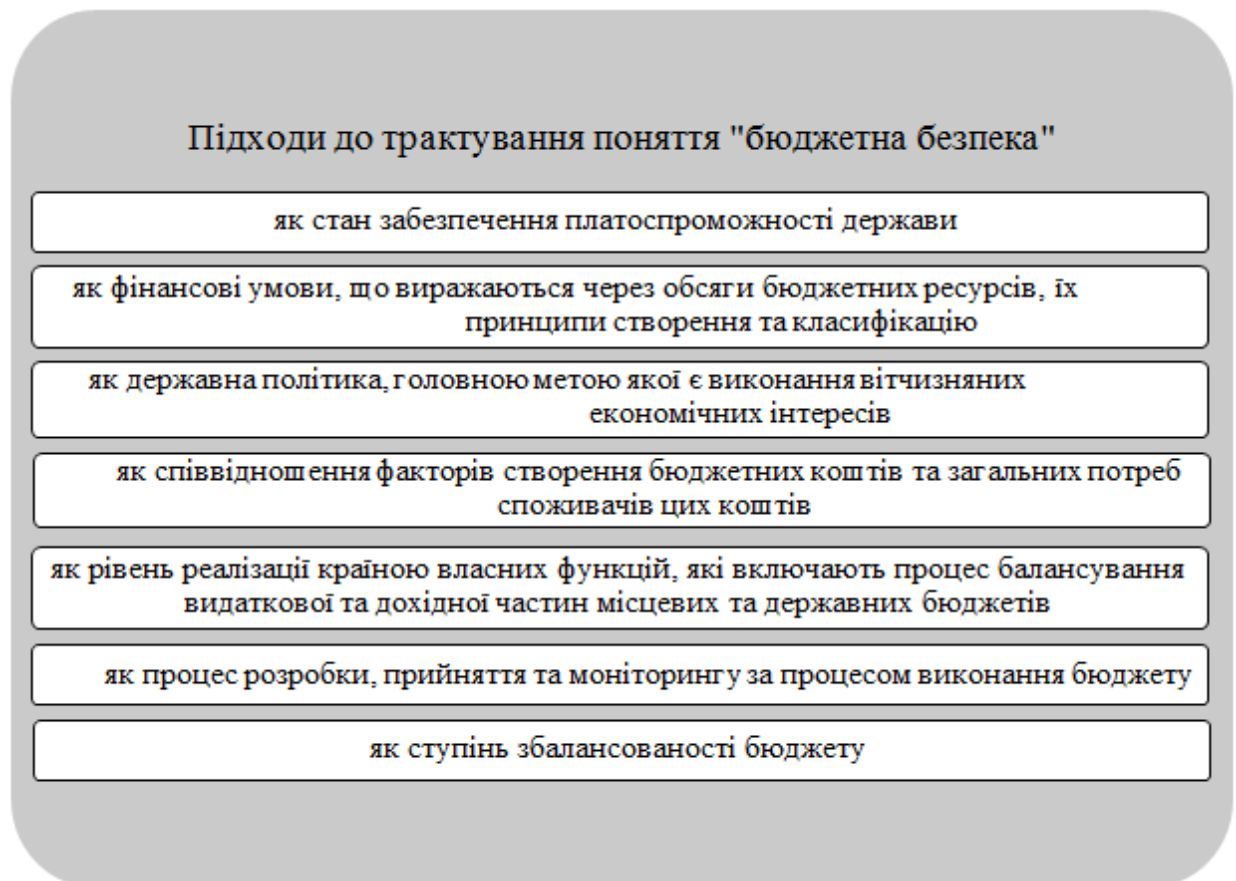

Рис. 1.6. Підходи до трактування поняття «бюджетна безпека» [9]

Поняття «грошово-кредитна безпека» визначається як «стан грошово-кредитної системи, що забезпечує суб'єктів національної економіки доступними та якісними кредитними ресурсами у необхідних обсягах та на сприятливих умовах для економічного зростання». Дотримання кредитної безпеки потребує функціонування досконалої грошової системи, яка передбачає стабільність національної валюти, своєчасне виконання основних параметрів грошово-кредитної політики, ефективне управління грошовими потоками на рівні держави, захист фінансових інтересів суб'єктів грошово-кредитного ринку та

застосування відповідних антиінфляційних заходів.

Головною метою грошово-кредитної політики є підтримка стабільності національної валюти. Основні інструменти її реалізації включають: ставку рефінансування; резервні активи центрального банку; операції на відкритому ринку; валютні інтервенції.

Термін «валютна безпека держави» визначається як «рівень забезпеченості країни валютними ресурсами, достатніми для підтримання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, формування необхідних валютних резервів, а також підтримки стабільності національної валюти. Це також передбачає стан курсоутворення, що створює сприятливі умови для розвитку експорту, залучення іноземних інвестицій і інтеграції країни у світову економіку, зводячи до мінімуму вплив коливань на світових валютних ринках».

На сучасному етапі валютна безпека України стикається з різними зовнішніми та внутрішніми загрозами, такими як:

- небезпечна структура зовнішнього боргу;
- високий рівень доларизації економіки;
- неефективна структура золотовалютних резервів;
- недоліки валютно-курсової політики;
- незаконні операції з валютними активами;
- вплив міжнародних фінансових організацій на валютну політику країни.

Рівень впливу небанківського фінансового сектору на загальний показник фінансової безпеки є мінімальним. Він визначає рівень розвитку страхового та фондового ринків, що повинно забезпечити населення доступом до фінансових послуг і інструментів.

Фінансова безпека страхового ринку, а також окремих страхових компаній, визначається таким рівнем наявності фінансових ресурсів, який дозволяє компаніям вчасно компенсувати застраховані збитки клієнтів та забезпечувати ефективну діяльність.

І. Р. Лукановська вважає, що «податкова безпека» є «станом податкової

системи, що гарантує оптимальний рівень податкових надходжень і реалізацію податкової політики, яка гармонійно поєднує фінансові інтереси держави та потреби платників податків».

Отже, досліджені складові фінансової безпеки держави є взаємозалежними і взаємопов'язаними, маючи значний вплив одна на одну та на загальний рівень фінансової безпеки країни.

1.2 Складові фінансової безпеки держави

При аналізі та оцінці рівня фінансової безпеки держави важливо звертати увагу на всі її складові, оскільки кожна з них має свій набір характеристик і чинників, які можуть як позитивно, так і негативно впливати на загальний стан фінансового сектора.

Індикатори фінансової безпеки відображають особливості певного рівня управління (окремих громадян, домашніх господарств, підприємств, організацій, галузей економіки, регіонів, банківської системи, фондового ринку, держави) або окремих аспектів, таких як безпека грошового обігу, інфляційна, валютна, бюджетна, боргова та інвестиційна безпека. Кожна з цих складових має специфічні показники, які використовуються для оцінки рівня безпеки відповідного сектора (табл. 1.1).

Індикатори, наведені в таблиці 1.1, мають визначені порогові значення, які встановлюються для кожної країни індивідуально. Ці порогові значення можуть бути поділені на три основні сценарії: нейтральний, оптимістичний та песимістичний.

Таблиця 1.1

Основні індикатори фінансової безпеки країни за складовими

Складові фінансової безпеки	Ключові індикатори
-----------------------------	--------------------

Бюджетна безпека	Співвідношення дефіциту державного бюджету до ВВП, % Дефіцит/профіцит бюджетних і позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % від ВВП Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, % Співвідношення загальної суми платежів на обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %
Боргова безпека	- Відношення обсягу державного і гарантованого державою боргу відносно ВВП, % - Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна - Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) на первинному ринку, % - Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, % - Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %
Валютна безпека	• Індекс зміни середнього офіційного курсу національної валюти щодо долара США за певний період, % • Рівень доларизації грошової маси, % • Сальдо операцій купівлі-продажу іноземної валюти населенням, млрд дол. США • Частка кредитів, виданих в іноземній валюті, у загальному обсязі кредитування, % - • Обсяг валових міжнародних резервів України, у місяцях покриття імпорту
Податкова безпека	- Показник рівня відповідальності у сплаті податків (%) - Загальний рівень податкового навантаження (%) - Показник податкового боргу платників податків (%) - Коефіцієнт ефективності адміністрування податкових надходжень - Коефіцієнт еластичності
Безпека небанківського фінансового сектору	- Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), % - Щільність страхового покриття - Частка премій, що надійшли від трьох найбільших страхових компаній, у загальному обсязі премій, % - Рівень капіталізації компаній, що котируються на біржі, % до ВВП
Фінансова безпека страхового ринку	- Індекс проникнення страхування (страхові премії до ВВП), % - Індекс "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США - Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, % - Показник валових страхових виплат
Безпека банківської системи	- Частка прострочених кредитів від загального обсягу кредитів, наданих банками резидентам України, % - Співвідношення банківських кредитів і депозитів в іноземній валюті, % - Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, % - Співвідношення довгострокових кредитів (понад 1 рік) до депозитів, разів - Рентабельність активів, % - Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань

Безпека грошово - кредитного сектору	- Різниця між відсотковими ставками за кредитами та депозитами, % - Частка готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3), % - Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, від загального обсягу кредитів, наданих резидентам, % - Частка довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, % - Загальний обсяг вивезених фінансових ресурсів за кордон, млрд дол. США
---	--

Для оцінки рівня фінансової безпеки в Україні використовуються порогові значення індикаторів, які затверджені в Методичних рекомендаціях з оцінки рівня економічної безпеки, що були схвалені Наказом Міністерства економіки України 【117. (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Порогові значення основних індикаторів фінансової безпеки України*

Індикатори	Порогові значення
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	Не більше 30
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	Не більше 3
- Частка дефіциту зведеного бюджету, покритого за рахунок зовнішніх позик, %	Не більше 30
- Співвідношення дефіциту або профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	Не більше 5
- Обсяг трансфертів, що надходять із державного бюджету, %	Не більше 15
- Різниця в бюджетних витратах на одну особу між різними регіонами України, %	Не більше 30
- Співвідношення загальної суми державного боргу до ВВП, %	Не більше 60
- Співвідношення зовнішнього боргу до ВВП, %	Не більше 25
- Рівень зовнішньої заборгованості на душу населення, дол. США	Не більше 200
- Співвідношення внутрішнього боргу до ВВП, %	Не більше 30
- Співвідношення зовнішнього державного боргу до річного експорту товарів і послуг, %	Не більше 70
- Співвідношення відсоткових виплат на обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	Не більше 12

Відхилення фінансових показників від встановлених порогових значень спричиняє порушення відтворювальних процесів, формує негативні тенденції в фінансовому секторі та вимагає розробки відповідних заходів для їх коригування. Основною метою держави у забезпеченні фінансової безпеки є

створення політичного, економічного та правового середовища, а також інституційної інфраструктури, що підтримують стабільність підприємств та сприяють розвитку інвестиційних процесів. Цей процес повинен супроводжуватися комплексом заходів, основними критеріями яких є складові фінансової безпеки на макрорівні. Серед ключових стабілізаційних напрямів варто виокремити: зменшення дефіциту державного бюджету, ліквідацію нецільового використання бюджетних коштів та заборгованості за соціальними виплатами, проведення бюджетної реформи, удосконалення податкової системи, боротьбу з тіньовою економікою, зниження інфляції, формування достатніх золотовалютних резервів, модернізацію національної банківської системи, ефективну політику зовнішніх та внутрішніх запозичень, а також підтримку позитивної динаміки платіжного балансу [68].

1.3. Загрози фінансовій безпеці держави у умовах сучасних викликів

Впливаючи на економіку через фінансові механізми, важелі та стимули, фінансовий сектор держави сприяє формуванню особливого виду фінансової влади. Стабільність і захищеність цього сектора є важливими факторами, що забезпечують фінансову та національну безпеку країни. Забезпечення фінансової безпеки тісно пов'язане з підвищенням ефективності фінансової сфери, що в свою чергу сприяє інноваційному соціально-економічному розвитку держави. Це передбачає впровадження комплексу заходів, таких як ефективна грошова політика, реформи банківської системи та фінансових ринків. Війна, яку розв'язала Російська Федерація, стала серйозним викликом для України та всього світу. В умовах конфлікту зростають як внутрішні, так і зовнішні загрози національній безпеці, що торкаються і фінансової безпеки країни. За оцінками експертів, війна може спричинити глобальну економічну та фінансову кризу. Тому важливим є визначення як внутрішніх, так і зовнішніх загроз для фінансової безпеки України під час військового стану, а також розробка стратегії для їх

нейтралізації та підвищення ефективності фінансової безпеки.

Фінансова безпека держави знаходиться під впливом низки як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, що вимагає створення ефективної системи її забезпечення. Це передбачає необхідність систематизації і класифікації подій та явищ, які можуть безпосередньо або опосередковано становити загрозу для фінансових інтересів, зокрема для реалізації цілей суб'єктів фінансових відносин або елементів фінансово-кредитної сфери.

На рис. 1.9 зображено взаємозв'язок між термінами ризик, загроза та небезпека відображені в теоретичній та прикладній площині.

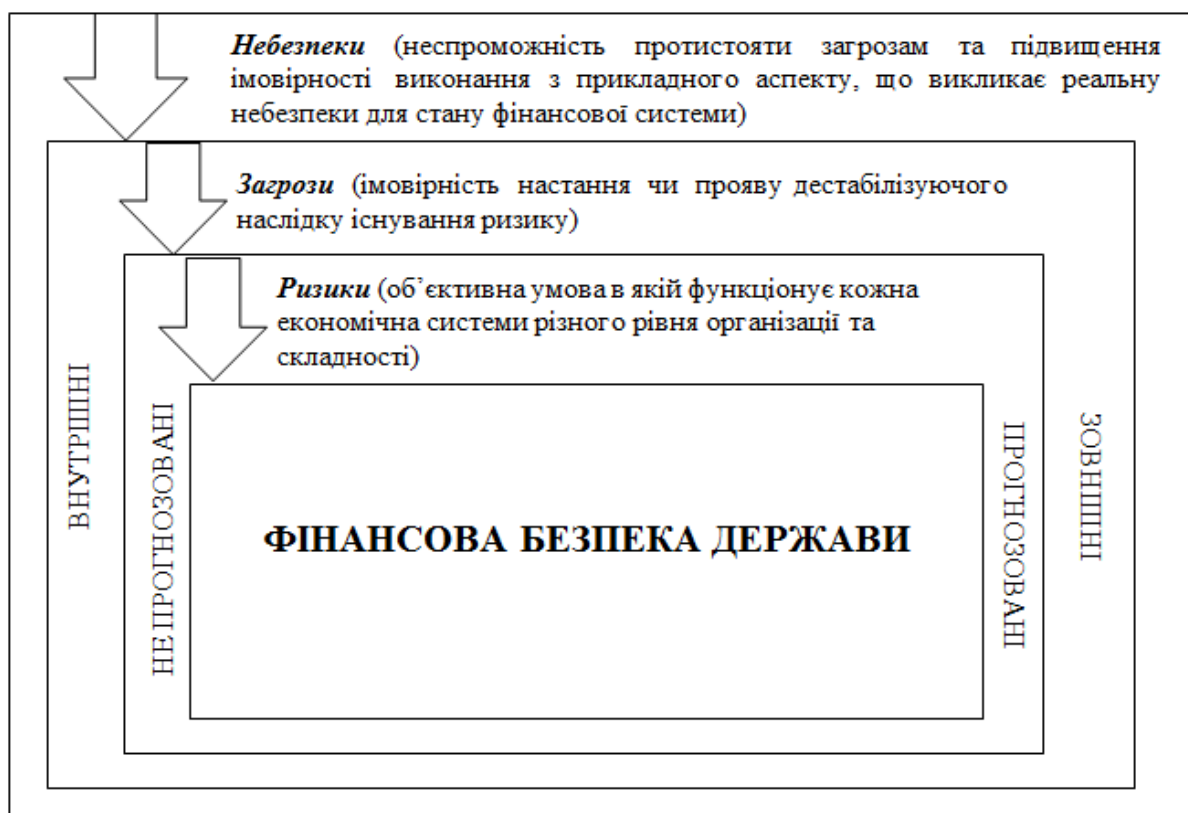

Рис. 1.9. Взаємозв'язок між поняттями ризику, загроз та небезпек у контексті забезпечення фінансової безпеки держави [6]

Загрози фінансовій безпеці держави можуть залишатися непомітними протягом тривалого часу, тому моніторинг ризиків, які можуть призвести до їх виникнення, повинен здійснюватися на регулярній основі та на всіх рівнях національної економічної системи. Одночасне

проявлення кількох загроз може призвести до нового кризового етапу для фінансової сфери, подолання якого стане можливим лише за умови впровадження оперативних і ефективних управлінських рішень, спрямованих на вирішення існуючих фінансових проблем і мінімізацію руйнівних наслідків цих загроз на рівні держави.

Алгоритм діагностики і регулювання фінансової безпеки має зосередитися на наступних етапах (рис. 1.11).

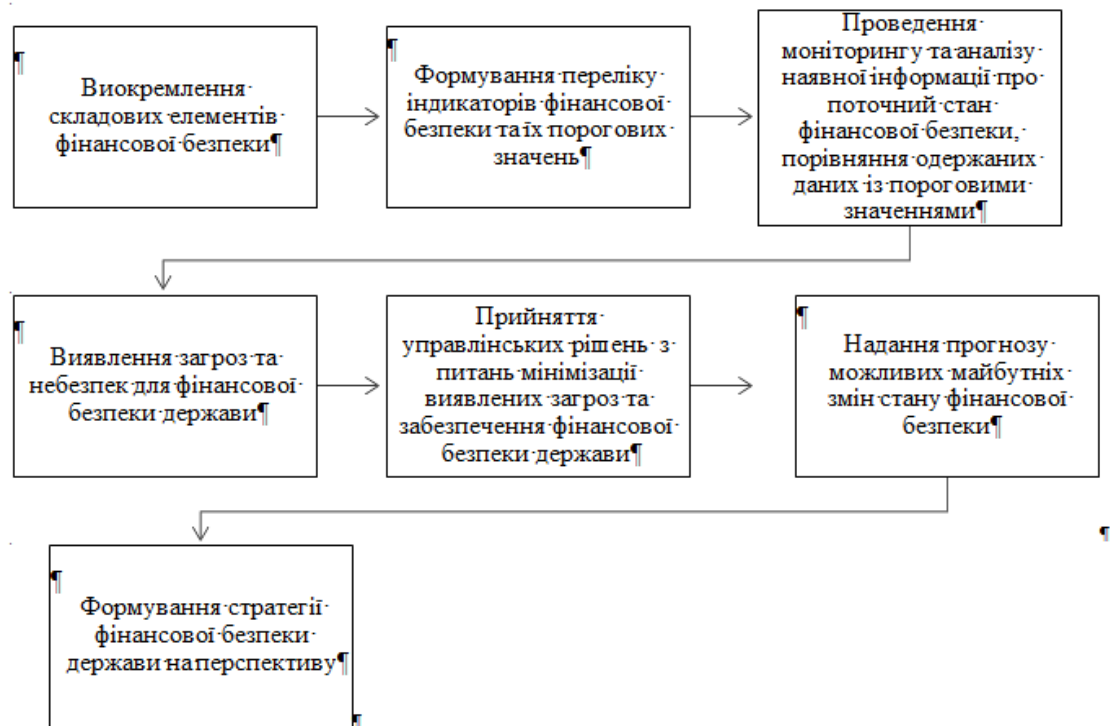

Рис. 1.10. Алгоритм діагностики і регулювання стану фінансової безпеки [11]

Руйнівний вплив більшості класифікованих викликів, ризиків та загроз фінансовій безпеці України можна мінімізувати через реалізацію зваженої та раціональної фінансової політики, основною метою якої має стати досягнення національного фінансового суверенітету в майбутньому.

Для забезпечення оптимального рівня фінансової безпеки державі необхідно створити ефективний механізм і впровадити надійну інфраструктуру, здатну гарантувати фінансову безпеку. Ключовим елементом у досягненні цієї мети є постійний моніторинг та оцінка фінансової безпеки, а

також розробка й реалізація заходів, спрямованих на її зміцнення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка інституційних загроз фінансовій безпеці України

Сучасні економічні реалії свідчать, що подальший розвиток соціально-економічного потенціалу національних господарств значною мірою залежить від стану економічної безпеки країни, в структурі якої важливу роль відіграє фінансова безпека. У зв'язку з постійними змінами на світових фінансових ринках та взаємозалежністю економічних процесів у глобальній економіці, контроль за станом національного фінансового сектору стає дедалі складнішим, особливо у контексті внутрішніх джерел впливу.

Фінансова система відображає всі соціально-економічні процеси, що відбуваються в країні, забезпечуючи їх позитивну динаміку й здатність зменшувати вплив численних викликів і ризиків, які виникають під час економічних трансформацій. Одним із ефективних способів мінімізації впливу зовнішніх загроз є встановлення взаємовигідних відносин із країнами, які є джерелами цих загроз. В інших випадках для забезпечення оптимального рівня фінансової безпеки країни необхідно формувати фінансові резерви та активно використовувати податкові, бюджетні, грошово-кредитні й інші механізми державного регулювання, що відповідають ринковим умовам.

У період глобалізації відбуваються суттєві зміни у фінансовому середовищі світової економічної системи. Протягом 2019–2022 років фінансова система світової економіки перебуває в стані турбулентності, і Україна не є винятком, з огляду на низку негативних факторів, таких як економічна криза, політична та фінансова нестабільність, пандемія і повномасштабне вторгнення росії.

На сьогодні стан фінансової системи України визначається впливом кількох деструктивних внутрішніх викликів, таких як падіння реального ВВП,

зростання інфляції, високий рівень дефіциту бюджету та державного боргу, а також загострення дисбалансів у фінансовій і монетарній сферах. Розуміння основних тенденцій розвитку фінансового ринку і визначення загроз та проблем для фінансової безпеки є необхідним для подальшого зміцнення національної економіки. Згідно зі Стратегією економічної безпеки України, основними загрозами для фінансової безпеки на сьогодні є. [119].

Надмірний рівень боргового навантаження (рис. 2.1).

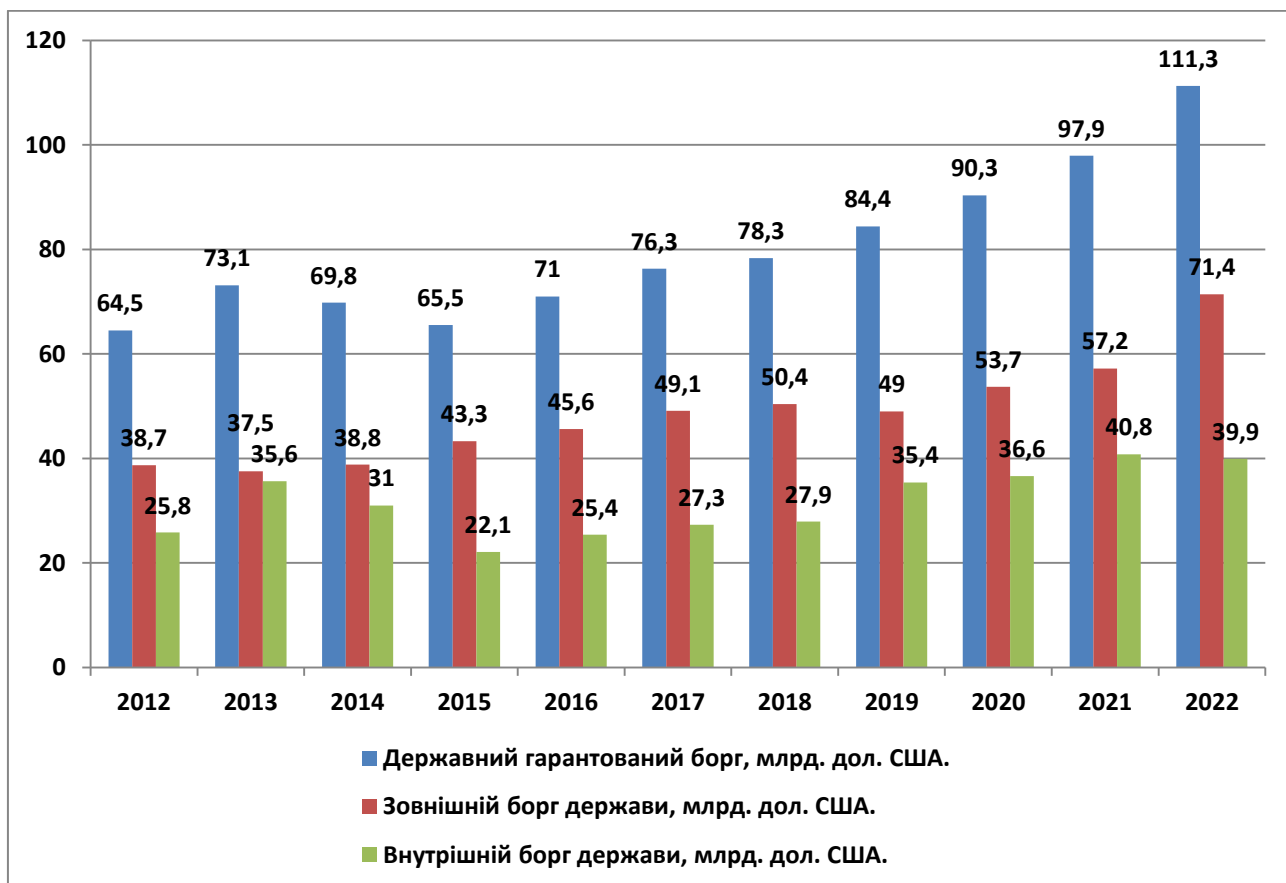

Рис. 2.1. Динаміка обсягів державного та гарантованого державою боргу України за 2012 – 2022 рр. [3]

Наш аналіз динаміки змін обсягів державного та гарантованого державою боргу за період з 2012 по 2022 рр. показує, що в 2015–2019 рр. темпи їх зростання зменшились. Проте, порівнюючи 2020 рік з 2019 роком, обсяг державних боргових зобов'язань зріс на 27,7%, а розмір боргу в доларовому еквіваленті зріс на 7%. У період з 2013 по 2019 рр. зміни в

обсягах боргу характеризувалися як зростанням, так і зменшенням. Приріст гривневого еквівалента державного боргу на кінець 2021 р. у порівнянні з доларовим еквівалентом відбувся переважно через девальвацію національної валюти порівняно з початком року.

У 2022 р. обсяг державного та гарантованого державою боргу різко зріс, практично подвоївшись, що було викликано значними витратами на оборону, оскільки щомісячні витрати на оборону становили близько 230-250 млрд грн, з яких половина спрямовувалась на фінансування цієї сфери. Однак, власні надходження країни (податкові та митні платежі у 2022 р. становили 83,6 млрд грн) не були достатніми для покриття таких витрат, тому виникла потреба у залученні додаткових боргових коштів.

Також слід відзначити, що з 2012 по 2022 рр. загальний обсяг державного та гарантованого державою боргу збільшився майже в 8 разів. Однак зростання боргу в доларовому еквіваленті за цей період було помірним: з 64,5 млрд дол. США у 2012 р. до 111,3 млрд дол. США у 2022 р. (збільшення на 73%). Зовнішній борг зріс на 85% (з 38,7 млрд дол. США у 2012 р. до 71,4 млрд дол. США у 2022 р.), а внутрішній борг зріс лише на 55% (з 25,8 млрд дол. США у 2012 р. до 39,9 млрд дол. США у 2022 р.).

У 2022 р. обсяг державного та гарантованого державою боргу України у національній валюті порівняно з 2021 р. зріс на 1400 млрд грн (на 52%), а в доларах США на 13,4 млрд дол. США (на 14%). Загалом фактичний обсяг залучених коштів становив 38 млрд дол. США, а невелике збільшення боргу було пов'язане з залученням грантових коштів. Зростання було також частково спричинене девальвацією національної валюти, яка знизилася з 28,30 грн за 1 дол. США на кінець 2021 р. до 36,92 грн за 1 дол. США на кінець 2022 р. (збільшення на 30%).

Під час пандемії COVID-19 у 2019–2020 роках гривня незначно ослабла, але швидко стабілізувалась завдяки фінансовій допомозі від МВФ у розмірі \$2,7 млрд, що дозволило Україні виконати свої зобов'язання перед міжнародними кредиторами.

До об'єктивних причин девальвації гривні у 2021 році можна віднести значні бюджетні витрати, високий попит на валюту з боку імпортерів та населення, а також загальну негативну ситуацію на міжнародних фінансових ринках.

У 2022 році курс долара США різко зріс (з 27,3 грн у 2021 році до 38,1 грн у 2022 році), що було обумовлено повномасштабним вторгненням Росії в Україну. Це призвело до значного скорочення валютних резервів країни з 29 млрд доларів на початку 2022 року до 22,3 млрд доларів у липні того ж року. Основним джерелом покриття бюджетного дефіциту став Національний банк України, що змусило переглянути фіксований курс – з 29,2 грн на початку війни до 36,6 грн у липні 2022 року. Крім того, постійні ракетні удари сприяли збільшенню попиту на валюту з боку населення у другій половині 2022 року (рис. 2.3).

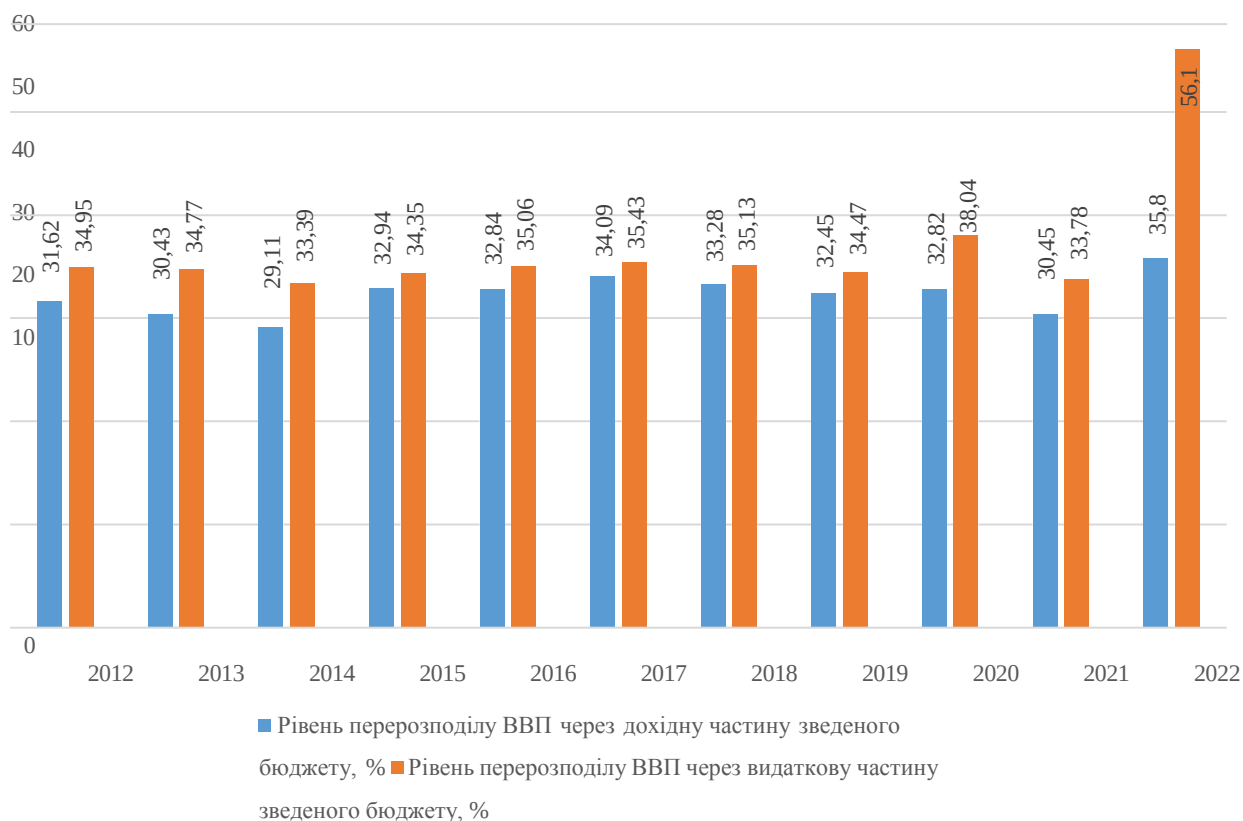

Рис. 2.3. Динаміка рівня перерозподілу ВВП через дохідну та видаткову частини Зведеного бюджету України за 2012 – 2022 рр. [13]

Бюджетно-податкова політика повинна бути орієнтована на забезпечення ефективного і продуктивного економічного відтворення, оскільки макроекономічна стабільність держави залежить від оптимального перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП). Якщо частка перерозподілу не перевищує 30%, платники податків відчують економічну свободу. Однак при перевищенні цієї межі виникає питання щодо ефективності використання їхніх коштів державними органами, що часто спонукає до оптимізації оподаткування. Це, у свою чергу, може призвести до дисбалансу в фінансовій системі з усіма негативними наслідками.

Аналіз динаміки рівня перерозподілу ВВП через дохідну та видаткову частини зведеного бюджету України за 2012–2022 роки показує змішані тенденції. Поряд із періодами зростання спостерігається й спад, що стосується як доходної, так і видаткової частин бюджету. Проте протягом майже всього досліджуваного періоду рівень перерозподілу був вищим за допустиму межу.

За період 2012–2022 років середній рівень перерозподілу ВВП через доходи зведеного бюджету становив 32,35%, а через видатки — 36,86%. Ця ситуація є значним викликом для економіки країни, оскільки в умовах недостатнього розвитку державних інститутів виникають стимули для рентоорієнтованої поведінки, спрямованої на отримання додаткових доходів за допомогою політичного процесу.

З огляду на те, що рівень перерозподілу ВВП через доходи зведеного бюджету наближається до критичної позначки, це свідчить про наявність серйозних загроз і проблем у фіскальній сфері, які накопичуються протягом кількох років і носять системний характер. Це спричиняє ослаблення соціальної та стимулюючої функцій податкової системи, а також ускладнює митно-податкове адміністрування.

Серед основних проблем, що існують в податковому адмініструванні, можна виокремити:

- недостатню прозорість електронного адміністрування та затримки у

процесі повернення ПДВ з бюджету;

- проведення податкових перевірок без наявності належних підстав;
- порушення процедур у ході перевірок або прийняття необґрунтованих рішень за їх результатами.

Податки мають значний вплив на економіку, а також на окремих платників, оскільки вони формують економічні обмеження після сплати податків, відволікаючи ресурси від інших напрямів використання. Оптимальним вважається рівень податкового навантаження, що не заважає розвитку суб'єктів господарювання, однак є достатнім для того, щоб держава могла активно впливати на економічні процеси, необхідні для підвищення ефективності національної економіки. Занадто високий податковий тиск може призвести до зниження рівня виробництва, його тінізації та зменшення податкових надходжень.

Аналізуючи динаміку податкового тиску на українські підприємства за період 2012–2022 рр., можна відзначити, що загальна тенденція не є стабільною, а середнє значення цього показника за весь період складає 28,53%. Це означає, що підприємці щороку віддають третину своїх зароблених коштів на користь держави.

У період з 2012 по 2016 рр. податковий тиск на підприємства зростав, збільшившись з 26,6% у 2012 році до 36,4% у 2016 році. Це було спричинено введенням в дію Податкового кодексу України, який став основним нормативно-правовим актом у податковій сфері. Підписання цього кодексу дозволило встановити нові правила обчислення податків і їх відображення в бухгалтерському обліку, що вирішило ряд проблем з обліком і забезпеченням дотримання податкових норм. Проте, поряд з цим, відбувалася і зміна механізму нарахування податків та контролю за їх сплатою.

У період з 2017 по 2019 рр. рівень податкового тиску знизився з 32,4% у 2017 році до 27,3% у 2019 році, що було зумовлено орієнтацією країни на європейський шлях розвитку. В цьому контексті було ухвалено ряд заходів, спрямованих на розширення податкової бази та зниження податкових ставок.

Однак, через недооцінку політичних та економічних факторів, а також врахування специфіки населення, результати змін виявилися не такими позитивними, як очікувалося.

У 2020 році спостерігалось різке збільшення податкового тиску на 1%, а в 2021–2022 роках цей показник знизився на 12%, що безпосередньо пов'язано з численними змінами та доповненнями до Податкового кодексу України (рис. 2.4).

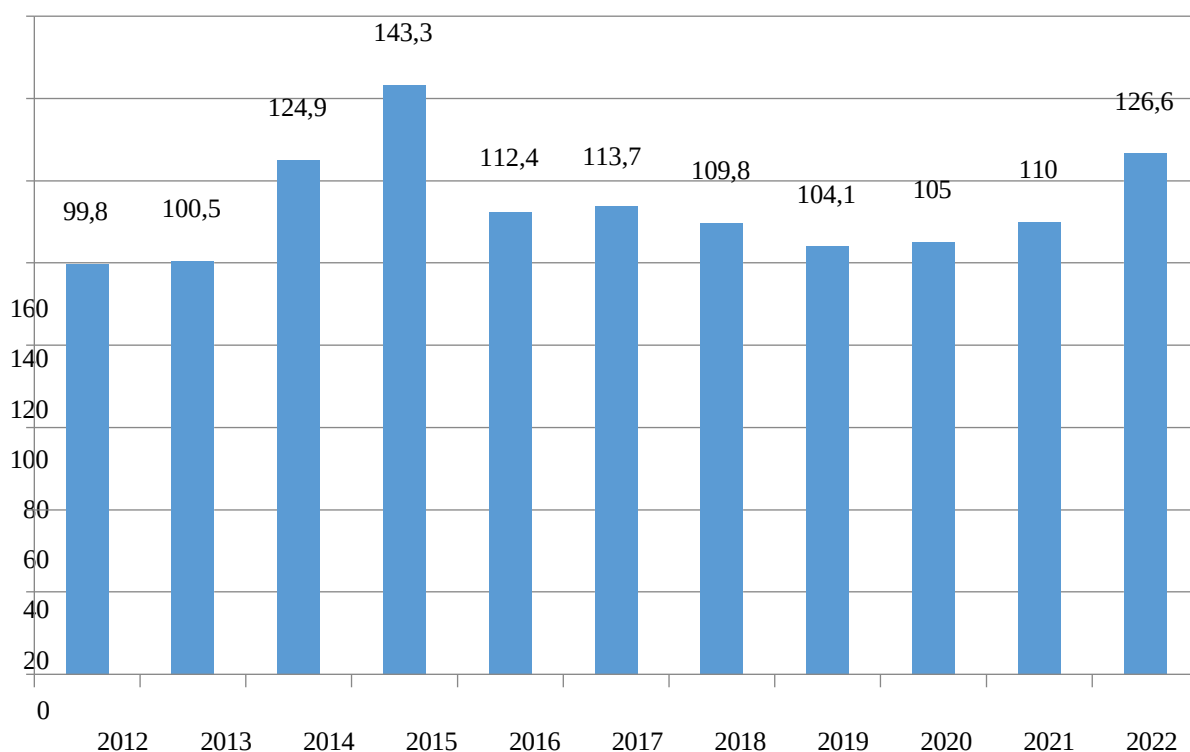

Рис. 2.4. Індекс інфляції в Україні за 2012 – 2022 рр. [10]

Згідно з даними на рис. 2.4, у 2012 році було зафіксовано дефляцію на рівні 0,2%, тоді як у 2013 році інфляція піднялася до 0,5%. У 2014 році річний рівень інфляції досяг 24,9%, а в 2015 році він значно зріс, складавши 43,3%. Ці зміни були зумовлені підвищенням вартості проїзду в громадському транспорті, медикаментів та деяких продуктів харчування, таких як овочі та фрукти, а також меншим зростанням цін на м'ясні та молочні продукти.

У 2016 році річний рівень інфляції склав 12,4%, що було спричинено значним подорожчанням комунальних послуг. У 2017 році інфляція досягла

13,7%, що перевищило прогнози Національного банку та було зумовлено зростанням цін на продукти харчування, паливо, акцизні збори та алкогольні напої. В 2018 році показник знизився на 3,9%, завдяки сповільненню темпів зростання споживчих цін та стабільній ситуації на валютному ринку. Протягом 2019–2020 років рівень інфляції коливався в межах 4%–5%.

У 2021 році девальвація гривні та підвищення адміністративно регульованих цін посилили інфляційний тиск, що призвело до зростання навантаження на державний бюджет і збільшення ризиків у бюджетній та грошово-кредитній сферах. У результаті споживчі ціни зросли на 10%, що відображало поточний рівень інфляції.

У 2022 році інфляційні процеси прискорилися, що було наслідком повномасштабної військової агресії Росії, яка викликала руйнування інфраструктури, порушення виробничих і логістичних ланцюгів, збільшення витрат на виробництво, а також ситуативне зростання попиту на деякі товари і послуги. До цього додалися курсові коливання та погіршення економічних очікувань серед населення і бізнесу протягом року.

Висока інфляція негативно позначається на настроях учасників валютного ринку, стимулюючи попит на валюту та створюючи передумови для коливань курсу. Також спостерігається зростання процентних ставок за депозитами та кредитами, що ускладнює кредитування для підприємств реального сектору з довгостроковими проектами, а скорочення термінів кредитування додатково обмежує доступ до фінансування для цих підприємств.

Аналіз динаміки власних надходжень та видатків Пенсійного фонду України в період з 2012 по 2022 роки демонструє неоднозначні тенденції. Протягом 2012–2015 років спостерігається стабільність у рівні доходів Пенсійного фонду, що можна трактувати як позитивну ознаку зміцнення страхового принципу фінансування. Однак у 2016 році відбулося різке скорочення власних надходжень на 58,16 млрд грн, що було спричинено значним падінням надходжень від єдиного соціального внеску. З 2017 по 2022 роки спостерігається помірне збільшення власних доходів Пенсійного фонду

України, що зросли з 158,91 млрд грн у 2017 році до 386,5 млрд грн у 2022 році. Це зростання обумовлено підвищенням фонду оплати праці, що, у свою чергу, призвело до збільшення надходжень єдиного соціального внеску.

Незважаючи на зростання доходів Пенсійного фонду, рівень видатків значно перевищує рівень надходжень, що веде до збереження частини фінансування за рахунок Державного бюджету України і підтверджує неможливість повного самофінансування Пенсійного фонду. Недостатність власних фінансових ресурсів робить неможливим забезпечення пенсійних зобов'язань у необхідному обсязі, що, в свою чергу, призводить до зниження рівня життя значної частини населення.

У загальному підсумку, враховуючи виклики та загрози, які постають перед фінансовою безпекою країни, а також аналіз чинних норм національного законодавства в цій сфері, можна стверджувати, що для України характерні передбачувані фінансові загрози. Це зумовлено слабкістю національної фінансової системи, неефективним контролем і регулюванням, а також впливом міжнародних фінансових процесів, що спричиняють зростання зовнішніх ризиків. Це створює умови для виникнення як внутрішніх, так і зовнішніх загроз фінансовій безпеці країни.

2.2. Аналіз фінансової безпеки держави

Існують офіційні показники, що визначають рівень фінансової безпеки України, зокрема індикатори та порогові значення цих індикаторів, передбачені Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженими наказом Міністерства розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 [117].

Однак, на нашу думку, практичне застосування цього документа ускладнене, оскільки деякі з наданих джерел є платними або застарілими, а інші мають обмежену оперативність та містять дані лише за останній звітний період.

Результати застосування цієї методики, що зображені на рис. 2.14, дозволяють оцінити загальний рівень фінансової безпеки та його складові. Аналіз даних, представлених на рис. 2.14, свідчить про негативну динаміку стану національної фінансової безпеки в цілому в період з 2012 по 2022 роки, незважаючи на незначне зростання інтегрального показника фінансової безпеки з 0,46 у 2012 році до 0,51 у 2022 році.

Протягом періоду 2012–2022 років рівень бюджетної безпеки, як складової частини фінансової безпеки, був вищим за загальну інтегральну оцінку та демонстрував тенденції, які пропорційно відображали зміни в загальному рівні фінансової безпеки. Це дає підстави стверджувати, що бюджетна безпека є фундаментом національної фінансової безпеки. Розрахунок інтегрального показника бюджетної безпеки України вказує на її критичний стан у період з 2012 по 2016 роки, незадовільний рівень у 2017–2021 роках, що, проте, мало певний позитивний вплив на загальний стан національної фінансової системи. Однак у 2022 році показник бюджетної безпеки знизився до 0,34, що свідчить про погіршення ситуації.

Валютна безпека, як один із ключових елементів інтегральної оцінки, не демонструє стабільної тенденції протягом аналізованого періоду. У 2012–2014 роках спостерігалася різка спадна динаміка, що призвела до перебування показника в критичних межах. У період 2015–2021 років відбулося поступове зростання значення індикатора, з переходом до небезпечної зони. Водночас у 2022 році темпи зростання показника зменшилися, наближаючись до критичного рівня, що свідчить про відсутність стабільності у фінансовій безпеці.

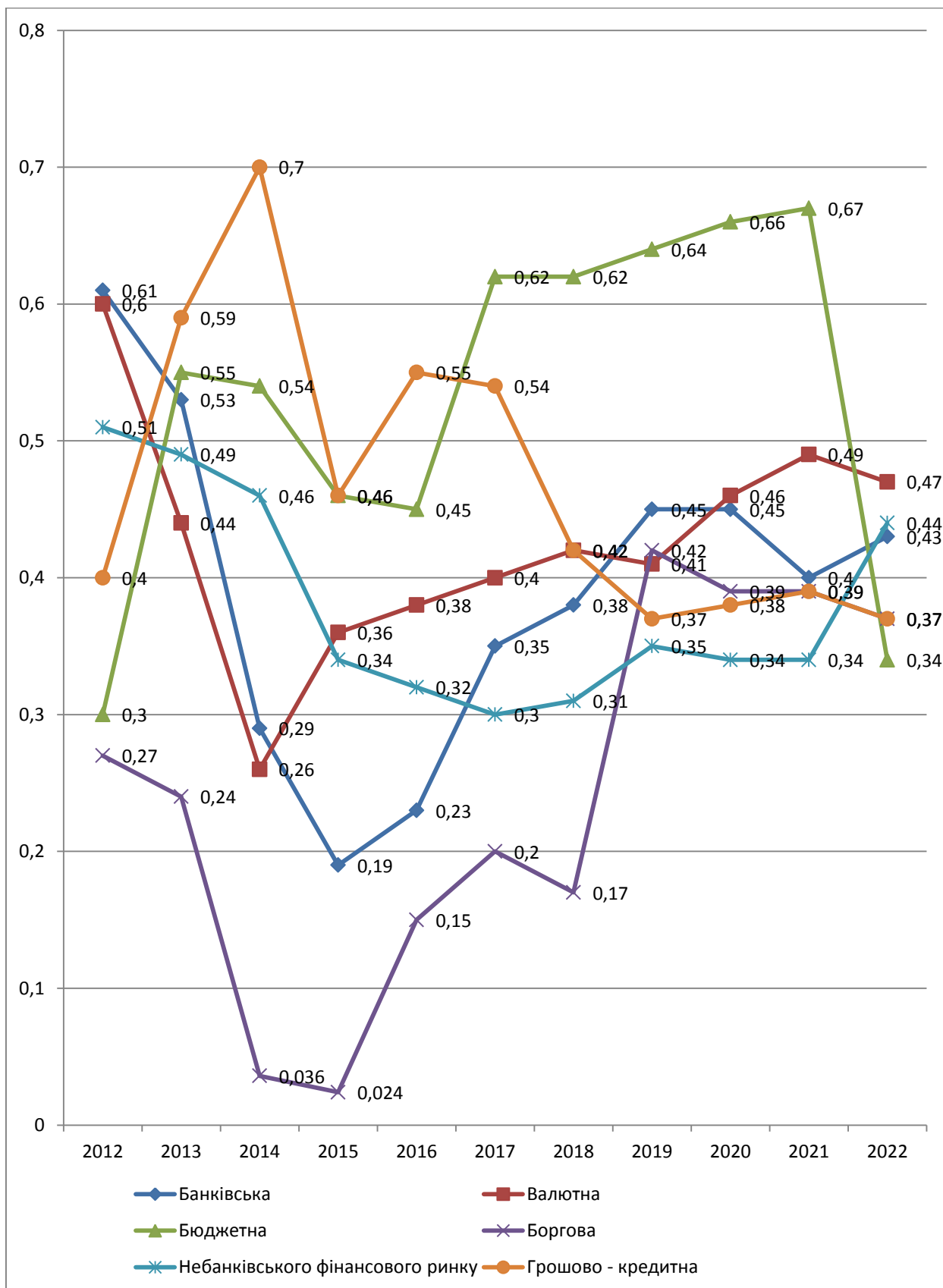

Рис. 2.14. Динаміка інтегральних показників складників фінансової безпеки України за 2012 – 2022 рр. [73, 117]

Особливо незадовільними є тенденції, що стосуються боргової безпеки. У 2015 році її рівень був критично низьким, становлячи 0,024. Протягом 2012–2015 років спостерігалось постійне зниження рівня боргової безпеки, але в 2016–2018 роках відбулося поступове поліпшення цього показника. Водночас 2019–2022 роки характеризуються рекордним зростанням значення індикатора, що вивело його до небезпечної зони. Це зростання зумовлене збільшенням обсягу боргових запозичень для фінансування поточних витрат на фоні скорочення доходів і підвищення співвідношення боргу до ВВП, спричиненого девальвацією національної валюти.

Динаміка рівня банківської безпеки протягом 2012–2013 та 2019–2020 років лише незначно перевищувала загальний інтегральний показник фінансової безпеки, що вказує на негативний вплив банківської системи на загальну оцінку. Від 2015 до 2022 року показник демонстрував тенденцію до зростання, що свідчить про погіршення ситуації в банківській сфері, з рівня, що вважався незадовільним у 2015 році (0,19), до критичного в 2022 році (0,43). Це зростання було зумовлене рядом факторів, зокрема збільшенням частки простроченої заборгованості за кредитами на 20% у 2022 році порівняно з 2015 роком, зменшенням рівня банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті на 30%, а також зростанням частки іноземного капіталу в банківському секторі на 9% і збільшенням частки п'яти найбільших банків у загальних активах системи на 12%.

Тенденції рівня грошово-кредитної безпеки протягом усього досліджуваного періоду характеризуються низькою стабільністю, з короткочасними підвищеннями лише в 2013–2014 та 2016–2017 роках. Це свідчить про те, що цей показник є проблемним у структурі фінансової безпеки.

Щодо небанківського фінансового ринку, то рівень безпеки в цій сфері залишався стабільним, і його зміни впродовж 2012–2022 років відображали загальну динаміку фінансової безпеки. Це дозволяє

припустити, що небанківський сектор має обмежену здатність протистояти економічним чинникам, які знижують фінансову безпеку. Проте важливо враховувати, що частка безпеки небанківського фінансового ринку в загальному інтегральному показнику є мінімальною.

З нашої точки зору, бюджетна безпека займає ключове місце в системі фінансової безпеки, оскільки вона забезпечує фінансову стабільність та платоспроможність державних фінансів, що дозволяє органам влади ефективно виконувати свої функції. Для оцінки бюджетної безпеки формуються індикатори, які дозволяють вимірювати рівень виконання доходної частини бюджету, збалансованість доходів і видатків, співвідношення темпів зростання доходів бюджету та ВВП, рівень фінансової децентралізації та регіональні відмінності в бюджетних видатках.

Результати розрахунку індикаторів бюджетної безпеки наведено нами у табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Динаміка показників бюджетної безпеки України у 2013-2023 рр.

Індикатор	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2023 р., порівняно з 2013 р. (+/-)
1. Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	-4.25	-4.92	-2.27	-2.95	-1.60	-1.66	-2.04	-5.19	-3.64	-17.62	-20.39	-16.14
2. Дефіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загального державного управління, % від ВВП	-1.24	-0.99	-2.05	-1.04	-1.79	-1.66	-1.16	-2.31	-2.44	-1.94	-4.38	-3.14
3. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	29.08	28.74	32.79	32.82	34.08	33.26	32.45	32.82	30.45	42.31	47.48	+18.4
4. Відношення сукупних	33.85	48.11	57.07	38.02	59.75	37.84	40.14	54.38	42.46	36.84	25.63	-8.22

платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %												
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Індикатор відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП дозволяє оцінити макроекономічні та бюджетні виклики і ризики в цілому. Оскільки протягом 2012–2022 років цей показник знаходиться поза межами оптимального рівня, це свідчить про негативний вплив фіскальної політики на фінансову систему країни, платіжний баланс і внутрішній попит.

Таблиця 2.3

**Результати стандартизації індикаторів бюджетної безпеки України та
розрахунок її рівня у 2013–2023 рр.**

Індикатор	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2023 р., порівняно з 2013 р. (+/-)
1. Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП (0,2671*)	0.550	0.416	0.946	0.810	1	1	0.992	0.032	0.672	0	0	–0.550
2. Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП (0,2482*)	0.552	0.802	0.038	0.592	0.442	0.468	0.568	0.028	0.022	0.412	0	–0.552
3. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (0,2203*)	0.892	0.926	0.614	0.612	0.492	0.574	0.637	0.612	0.770	0.175	0.156	–0.736
4. Відношення загального обсягу платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету (0,2644*)	0.095	0.067	0.056	0.084	0.054	0.085	0.080	0.059	0.075	0.087	0.125	+0.030
5. Рівень бюджетної безпеки, %	50.5	53.2	41.2	52.0	49.9	53.2	56.7	16.6	37.5	16.4	6.7	–0.438

Дані табл. 2.3 ілюструють достовірні тенденції динаміки бюджетної безпеки України під час російсько-української війни. Упродовж 2014–2021

рр. рівень бюджетної безпеки коливався від 16,6% (абсолютно небезпечний рівень) у 2020 році до 56,7% (незадовільний рівень, близький до задовільного) у 2019 році. Повномасштабне вторгнення підірвало основи бюджетної безпеки України, оскільки її рівень став абсолютно небезпечним, знизившись до 16,4% у 2022 році та поглибившись у 2023 році, досягнувши безпрецедентно низького рівня 6,7%, що є абсолютно небезпечним.

Ми вважаємо, що грошово-кредитний аспект є однією з ключових проблем фінансової безпеки України, і його оцінка здебільшого залежить від показників ефективності банківської системи. Насправді, індикатори грошово-кредитної безпеки є доповненням до оцінки банківської безпеки. Основною відмінністю між цими двома складовими є те, що показники банківської безпеки зосереджені на оцінці стану самих банківських установ, тоді як грошово-кредитна безпека фокусується на впливі банківської діяльності на економіку та створених умовах для розвитку економічної активності. Проте, в обох випадках обидва види безпеки значною мірою визначаються активними операціями банків.

Боргова безпека є важливим елементом у забезпеченні макрофінансової стабільності, її вплив поступається лише бюджетній та грошово-кредитній складовим в загальній оцінці фінансової безпеки, що підкреслює її важливість для загального рівня цієї безпеки.

Одним із ключових показників боргової безпеки є оцінка боргового навантаження та здатності держави виконувати свої фінансові зобов'язання. У міжнародній практиці визначено п'ять основних індикаторів боргової безпеки, чотири з яких, за своєю суттю, є дестимулюючими (рис. 2.5).

Згідно з даними, наведеними на рис. 2.5, протягом 2019–2022 рр. рівень національної боргової безпеки перебував у критичних межах, проте спостерігалася позитивна динаміка, що свідчить про поліпшення боргових показників.

Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП відображає здатність країни-боржника залучати позикові ресурси та

виконувати свої зобов'язання без порушення нормального ходу економічного процесу. Протягом 2012–2022 рр. (окрім 2012–2013 рр. та 2019 р.) цей індикатор перебував вище критичного рівня 60%, а в 2016 р. досягнув найвищого значення – 81%. Це було зумовлено збільшенням обсягів державного та гарантованого державою боргу на фоні економічного спаду. У період 2018–2021 рр. спостерігалася відсутність чіткої динаміки, а в 2022 р. відбулося різке зростання показника, що вказує на надмірне боргове навантаження та проблеми з обслуговуванням боргу.

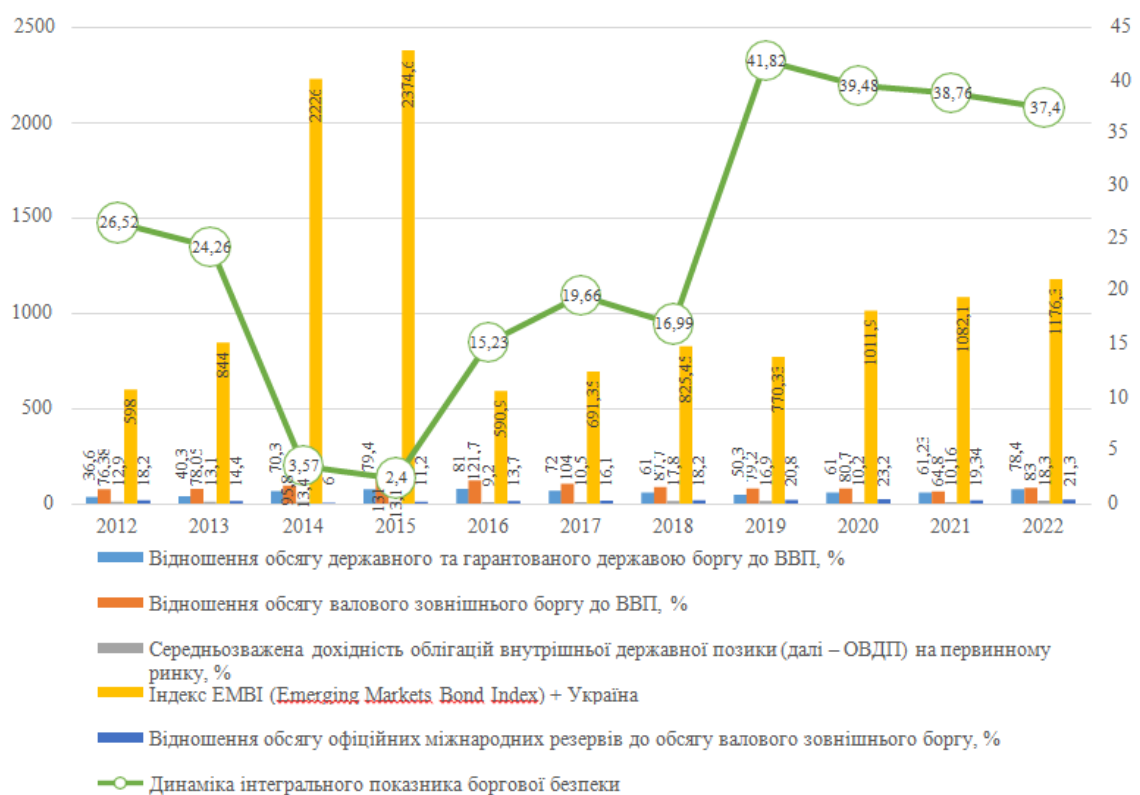

Рис. 2.5. Динаміка індикаторів боргової безпеки України за 2012 – 2022 рр.

Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП протягом 2012–2015 рр. демонструвало поступове зростання — від 76,38% у 2012 р. до 131% у 2015 р. Це було зумовлено значним падінням національної валюти відносно долара США. У період 2016–2022 рр. цей індикатор мав тенденцію

до зниження, хоча при цьому збільшувалася зовнішня заборгованість, що в умовах девальвації гривні, скорочення експорту та низьких золотовалютних резервів підвищувало ризики неповернення боргів і посилювало залежність від іноземних кредиторів. Тим не менше, за весь період 2012–2022 рр. індикатор залишався в критичних межах, досягнувши критичної позначки у 70% у 2021 р. У 2022 р. його значення знову зросло через різке падіння ВВП і зростання зовнішньої заборгованості як держави, так і підприємств.

Протягом періоду 2012–2022 рр. середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку демонструє позитивну динаміку, але перевищує критичну межу в 11%, за винятком 2016–2017 рр. та 2020–2021 рр. Це веде до зростання витрат на обслуговування державного внутрішнього боргу. Для залучення коштів до державного бюджету уряд був змушений пропонувати ставки за ОВДП, що створювало загрози для стабільності фінансової системи країни. Найвищий рівень середньозваженої дохідності ОВДП на первинному ринку був зафіксований у 2022 р. і становив 18,3%. З початку повномасштабної війни до 31 грудня 2022 р. Україна залучила 152 390,6 млн грн, 1 929,0 млн дол. США та 977,3 млн євро від розміщення ОВДП на аукціонах. Водночас, на погашення внутрішніх боргових цінних паперів у 2021 році було спрямовано 213 337,7 млн грн, 2 793,3 млн дол. США та 662,6 млн євро. Це означає, що виплати за погашенням ОВДП перевищували запозичення на внутрішньому ринку, що є тривожним сигналом, оскільки ці облігації займають найбільшу частку в структурі прямого державного боргу України.

Індекс EMBI+ Україна (J.P. Morgan Emerging Markets Bond Index), що відображає різницю у прибутковості єврооблігацій України та казначейських зобов'язань США, досягнув найвищого значення в 2015 р. — 2374,6 пунктів, що майже вдвічі перевищує критичне значення. Однак з 2016 р. цей показник поступово знижувався і в 2022 р. становив 1176,3, що вказує на незадовільний рівень і сприяє підвищенню рівня національної боргової безпеки.

Протягом 2012–2018 рр. відношення обсягу офіційних міжнародних

резервів до валового зовнішнього боргу залишалося нижчим за критичну межу, попри зусилля щодо збільшення цих резервів, зокрема завдяки співпраці з Міжнародним валютним фондом. В період 2019–2022 рр. цей індикатор не має чіткої тенденції та перетинає критичну межу в 20%, незважаючи на отримання міжнародної допомоги та відтермінування боргових виплат.

Податкова безпека є важливою передумовою економічного зростання, стабільності фінансів держави, підприємств та домогосподарств, а також сприятливого інвестиційного клімату. Система індикаторів податкової безпеки є інструментом для виявлення внутрішніх і зовнішніх загроз, запобігання критичним ситуаціям та своєчасного їх усунення з метою забезпечення безпечного розвитку держави в результаті здійснених урядом заходів щодо посилення податкової безпеки.

Податкове навантаження відображає загальний вплив податкових зобов'язань на економіку країни або окремих її суб'єктів господарювання. Це є важливим індикатором ефективності податкової політики, оскільки він впливає на формування державних доходів, рівень податкових надходжень у структурі ВВП і частку ВВП на душу населення. Протягом 2012–2022 рр. рівень податкового тиску в Україні стабільно перебуває на високому рівні (приблизно 30%). У період з 2012 до 2016 рр. спостерігалася спадна динаміка (з 36,8% у 2012 р. до 32,8% у 2016 р.), проте з 2017 до 2022 рр. спостерігається зростання (з 33,8% у 2017 р. до 34,9% у 2022 р.). Важливо відзначити, що зниження податкового навантаження є необхідним кроком для виходу країни з економічної кризи, що стимулюватиме позитивні зміни в економічній і податковій сферах. Поступове зменшення податкового тиску на фізичних осіб сприятиме зростанню заощаджень домогосподарств, збільшенню платоспроможного попиту та розвитку виробництва, що, у свою чергу, призведе до зростання реальних доходів населення та розширення податкової бази.

Отже, наш аналіз фінансової безпеки за 2012–2022 рр. дозволив

виокремити основні проблеми та недоліки в забезпеченні фінансової безпеки держави, зокрема: зростання дефіциту державного бюджету, посилення боргової залежності від зовнішніх кредиторів і загострення інфляційних процесів.

Ми вважаємо, що серед основних загроз для національної фінансової безпеки слід виділити:

- надмірно високий рівень навантаження на бюджетні системи національного, регіонального та місцевого рівнів;
- збільшення рівня інфляції;
- девальвацію національної валюти;
- швидке зростання державного боргу та скорочення кількості джерел фінансування;
- низьку ефективність і нерациональне функціонування страхової, банківської та податкової систем.

Отже, цей небезпечний стан національної фінансової безпеки свідчить про наявність серйозних проблем у функціонуванні фінансової сфери та потребує впровадження ефективних заходів для протидії ризикам і загрозам, що дестабілізують ситуацію.

РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ПОСИЛЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

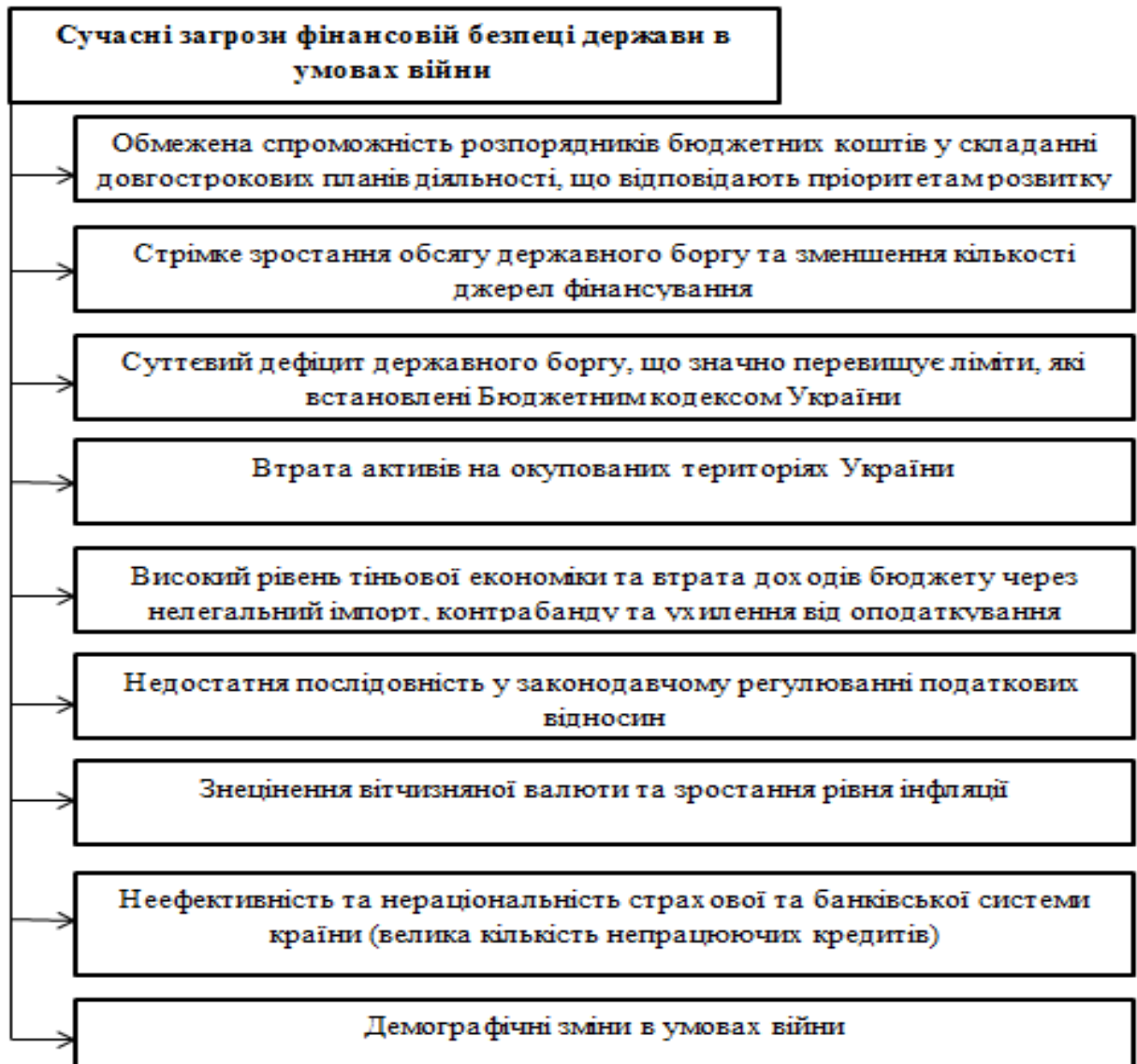
Війна, яку розв'язала росія, стала серйозним випробуванням для України та всього світу, створивши загрозу для фінансової безпеки держави. Криза, спричинена пандемією COVID-19 та масштабним військовим вторгненням, призвела до значних змін у фінансовій системі країни, що посилює макроекономічну нестабільність, збільшило зовнішній борг і негативно вплинуло на загальний рівень фінансової безпеки. В таких умовах необхідно визначити основні загрози для фінансової безпеки та розробити заходи для їх усунення, щоб покращити ефективність забезпечення фінансової стабільності.

Фінансова безпека держави є комплексною системою, що включає заходи для підтримки стійкості та надійності фінансової системи, здатності ефективно управляти фінансовими ресурсами та витратами, а також для захисту фінансових інтересів країни в умовах економічної нестабільності та різноманітних загроз. Взаємозв'язок між різними напрямками безпеки та фінансовою безпекою держави простий: відсутність достатніх фінансових ресурсів може призвести до недофінансування важливих заходів.

У Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженій Указом Президента України № 347/2021 від 11 серпня 2021 року, визначено основні виклики та загрози для фінансової безпеки країни в сучасних умовах (рис. 1).

До основних загроз фінансовій безпеці держави можна віднести найбільш вразливі до руйнівних наслідків війни фактори, такі як: боргове навантаження на державний бюджет, цінові диспропорції, обмежений вибір боргових інструментів, рівень міжнародних резервів, залежність від іноземного капіталу, стан кредитоспроможності підприємств та ризикованість кредитної політики, зниження трудового потенціалу, нестача важливих ресурсів і матеріально-технічного забезпечення, обмеження економічної

діяльності на значних територіях, порушення функціонування логістичних маршрутів, а також нерівномірна диверсифікація виробничих і господарських процесів через географічні умови бойових дій. Ці явища є наслідком воєнних дій і ставлять перед країною серйозні виклики у сфері фінансової безпеки.

Дослідження в області фінансової безпеки свідчать про критично низький рівень показників протягом останнього десятиліття. Погіршення спостерігається у всіх складових, що обумовлено високим навантаженням на бюджетну систему на всіх рівнях, посиленням інфляційних процесів, падінням курсу національної валюти, стрімким зростанням державного боргу і обмеженими можливостями його фінансування, а також неефективною роботою банківської, страхової та

податкової систем.

Згідно з даними Стратегії економічної безпеки України до 2025 року, фінансова безпека протягом останнього десятиліття оцінювалася як незадовільна, з середнім рівнем оцінки всього 42%. Це було зумовлено постійним дефіцитом бюджету, значним борговим навантаженням, недостатнім розвитком довгострокового кредитування та фондового ринку. Структурні проблеми фінансової системи стали причиною неспроможності ефективно реагувати на виклики, пов'язані з агресією Російської Федерації та окупацією частини території України, що спричинило кризу на кілька років. Однак, Національний банк України зміг забезпечити належний рівень фінансової безпеки для виконання своїх функцій та стабільність фінансової системи під час війни.

Основною умовою зміцнення фінансової безпеки є перемога України у війні. Однак, навіть у воєнний час, необхідно вдосконалювати стратегію фінансової безпеки, яка має бути чітким економічним і політичним курсом.

Згідно з результатами проведеного дослідження, можна визначити стратегічні напрямки для нейтралізації вказаних загроз та викликів, а також для підвищення рівня фінансової безпеки України:

1. Посилення бюджетної дисципліни: створення ефективних механізмів контролю за витратами та розробка результативних бюджетних стратегій.
2. Зменшення бюджетного дефіциту: впровадження програм для скорочення дефіциту через оптимізацію витрат і збільшення доходів. Розширення джерел фінансування дефіциту, включаючи як неемісійні, так і емісійні способи.
3. Стимулювання фінансової інклюзії: впровадження заходів, що підвищують доступність фінансових послуг для всіх соціальних груп.
4. Удосконалення управління фінансовими ресурсами на тимчасово окупованих територіях: розробка спеціальних механізмів для управління та моніторингу фінансових потоків в цих районах.
5. Боротьба з тіньовою економікою: створення системи електронного

моніторингу та контролю за готівковими операціями, зміцнення правової бази для боротьби з податковими правопорушеннями та ухилянням від оподаткування.

Необхідно також розробити комплекс заходів для детінізації економіки України, який ми пропонуємо реалізувати в наступному порядку [5]:

1) Покращення методології оцінки рівня тіньової економіки через моніторинг та врахування показників тіньових економічних взаємодій, що відбуваються на тимчасово окупованих територіях України та за її межами, а також удосконалення інструментів оцінки окремих компонентів тіньового сектора.

2) Розробка ефективної податкової системи, удосконалення методик визначення податкового навантаження та значне зменшення податкового тиску на малий і середній бізнес.

3) Оптимізація обліково-аналітичних процедур для доходів і витрат підприємств з метою створення сприятливих умов для добровільної сплати податків та спрощення процедур звітності й декларацій.

4) Забезпечення прозорості та публічності операцій з державними ресурсами, оптимізація та ефективний розподіл фінансових засобів, публікація інформації про рух цих ресурсів і посилення відповідальності державних службовців за неправомірні дії щодо таких ресурсів.

6. Покращення правового регулювання податкової сфери: реформування податкового законодавства з метою спрощення процедур і зменшення податкового навантаження на підприємства та громадян.

7. Сприяння розвитку довгострокового кредитування: підтримка ініціатив, що забезпечують більшу доступність та привабливість довгострокових кредитів для бізнесу і населення.

8. Моніторинг і управління банківськими кредитними портфелями: впровадження ефективних інструментів для контролю якості кредитів та своєчасного виявлення проблемних активів.

9. Реформування пенсійної системи: здійснення структурних змін у

пенсійній системі для забезпечення її стійкості та сталого розвитку.

10. Посилення регуляторної бази фондового ринку: удосконалення законодавства для ефективного функціонування ринку та захисту прав інвесторів.

11. Зміцнення боротьби з відмиванням коштів: впровадження суворих заходів контролю за операціями, пов'язаними з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом.

Забезпечення фінансової безпеки країни в умовах воєнного стану вимагає комплексних заходів як з боку бізнесу, так і від державних регуляторів. Вищезазначені кроки сприятимуть покращенню фінансової безпеки, зміцненню стабільності економіки, зниженню ризиків фінансових криз і підтримці економічного зростання. Важливо оперативно виявляти загрози фінансовій безпеці та розробляти ефективні стратегії для мінімізації їхніх наслідків, спрямовані на забезпечення фінансової стійкості країни. Проте головним чинником для фінансової безпеки та національної безпеки є швидка перемога України.

ВИСНОВКИ

Економічна безпека держави визначається як стан, при якому досягається баланс і стабільність економічної системи, що дозволяє ефективно і стійко розвиватися, враховуючи національні економічні інтереси та здатність протистояти негативним зовнішнім і внутрішнім загрозам. У нинішніх умовах проблеми безпеки залишаються надзвичайно важливими, особливо через військову агресію, яку переживає Україна. Фінансова безпека є ключовою складовою національної безпеки, тому дослідження її аспектів, факторів та загроз, що на неї впливають, має велике значення для наукових розробок.

Фінансову безпеку можна оцінювати з різних точок зору, залежно від рівня загрози: – зовнішній (впливає на фінансовий суверенітет держави, її здатність підтримувати незалежність національної фінансової системи від міжнародних фінансових установ і транснаціональних капіталовкладень); – внутрішній (пов'язаний з рівнем розвитку правової, організаційної та інституційної бази, політичною стабільністю, ризиками ринкових змін, масштабами тіньової економіки і корупцією).

Фінансова безпека є складною багаторівневою системою, що включає кілька підсистем, кожна з яких має свою специфіку та закономірності розвитку. Серед складових фінансової безпеки держави можна виділити бюджетну, податкову, боргову, банківську, валютну, грошово-кредитну, інвестиційну, а також безпеку страхового та фондового ринків.

Бюджетна безпека полягає в забезпеченні платоспроможності держави, досягненні балансу між доходами та витратами на рівнях державного та місцевих бюджетів, а також у покращенні ефективності та якості розподілу бюджетних коштів. Основними показниками рівня бюджетної безпеки є: обсяг бюджету, частка ВВП, що проходить через бюджет, наявність дефіциту та його розмір, джерела фінансування дефіциту, масштаби бюджетного фінансування, рівень бюджетної дисципліни та ефективність казначейського виконання бюджету.

Податкова безпека визначається ефективністю податкової політики держави, що повинна збалансовувати фінансові інтереси держави з інтересами платників податків, забезпечуючи оптимальний рівень податкових надходжень. Вона також включає оптимізацію оподаткування, перегляд численних податкових пільг, коригування податкових ставок для запобігання зменшенню податкової бази через розвиток тіньової економіки, зменшення легального бізнесу та масове ухилення від сплати податків.

Боргова безпека держави характеризується рівнем внутрішнього та зовнішнього боргу, з обов'язковим врахуванням витрат на обслуговування боргу та оцінкою ефективності використання запозичень. Оптимальне співвідношення між внутрішньою та зовнішньою заборгованістю дозволяє задовольняти соціально-економічні потреби та забезпечувати фінансову стабільність країни, підвищуючи її здатність протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам. Боргова безпека сприяє збереженню незалежності держави та суверенітету, дозволяючи своєчасно виконувати зобов'язання щодо погашення боргу та зберігати високий рівень платоспроможності і кредитного рейтингу.

Валютна безпека країни визначається рівнем її забезпеченості валютними резервами та станом курсоутворення національної валюти. Основними показниками валютної безпеки є позитивне сальдо платіжного балансу, здатність країни виконувати свої міжнародні зобов'язання, наявність достатніх валютних резервів, стабільність національної валюти, що захищає від коливань на міжнародних валютних ринках, а також створення сприятливих умов для розвитку експорту та залучення іноземних інвестицій.

Важливо відзначити, що для забезпечення загальної фінансової безпеки країни критичним є ефективне проведення бюджетної, податкової та грошово-кредитної політики, де вирішальну роль відіграє рівень державного втручання у ці сфери фінансової та кредитної системи. Як державні, так і місцеві фінанси мають бути об'єктами безпосереднього управління і впливу держави. Крім того, держава повинна створювати умови для забезпечення стабільного фінансового стану суб'єктів реального сектору економіки, а також сприяти розвитку

фінансового ринку та міжнародних фінансів. Тому для зміцнення фінансової безпеки необхідно аналізувати всі суперечності та негативні явища у фінансово-кредитній системі, вивчати їх прояви в різних сферах фінансових відносин і на високому рівні розробляти та впроваджувати відповідні стратегії та концепції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л.М. Становлення системи економічної безпеки держави в Україні: сутність, рівні, складники. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2018. № 1(19).
2. Аксьонова Т.С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 17. С. 130–138. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/23.pdf
3. Антоненко В. М., Янченко А. А. Бюджетна безпека України: сучасний стан та основні загрози. «Світ економічної науки». 2019. № 19. С. 66–70.
4. Боднар Є. І. Фінансова безпека страхового ринку. Науковий Вісник Херсонського державного університету. 2017. Випуск 27. Частина 3. С. 11-13.
5. Бондарук Т. Г., Бондарук О. С. Інвестиційна безпека держави: стратегічні цілі та механізм забезпечення. Статистика України. 2019. №2. С. 83–91.
6. Брежнєва-Єрмоленко О. В., Харитоненко А. В. Оцінка впливу державного боргу на фінансову безпеку країни. Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету. 2021. № 2(3). С. 46–53.
7. Будник Л., Ронська О., Лісецька Л. Фінансова безпека держави в умовах воєнного стану. Галицький економічний вісник. 2022. № 4. Том 77. С. 138-147. DOI: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/77/1100.pdf>
8. Бутнік-Сіверський О. Б., Петренко В. О. Тінізація економіки та інтелектуальної економіки як загроза національній безпеці країни та їх детінізація : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2020. 108 с.
9. Васильців Т.Г., Гудзовата О.О. Грошово-кредитні інструменти забезпечення фінансової безпеки на сучасному етапі соціально-

економічного розвитку України. URL:
<http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Vasylytsiv-4bda3.pdf>

10. Варналій З.С. Зміцнення фінансової безпеки суб'єктів господарювання у воєнний та повоєнний період. Безпекові аспекти управління організаціями в умовах війни та повоєнної відбудови держави. Львів, 2023. С. 15–19.

11. Галайко Н. Р. Сутність і значення боргової безпеки в системі економічної безпеки держави. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 2. С. 24–33.

12. Ганзюк С. М., Драй О. О. Загрози фінансовій безпеці України. Modern Economics. 2023. № 38. С. 28-33. DOI: <https://modecon.mnau.edu.ua/threats-to-the-financial-security/>

13. Гетманенко О.О. Сучасний стан та тенденції розвитку фінансової безпеки України в умовах триваючої глобалізації світового господарства. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 13-14. С.40-49.

14. Гетманенко О.О. Сучасний стан та тенденції розвитку фінансової безпеки України в умовах триваючої глобалізації світового господарства. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 13-14. С.40-49.

15. Гнатенко В. Загрози економічній безпеці держави в умовах глобалізації. Аспекти публічного управління. 2021. Т. 9, № 1. С. 55–62.

16. Гудзовата О. О. Грошово-кредитна політика в системі забезпечення фінансової безпеки України: теоретико-методологічні засади та напрями реалізації: монографія. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2018. - 300 с.

17. Давиденко Н., Жовніренко О., Оліфер І. Вплив тіньової економіки на податкову систему країни. Підприємництво та інновації. 2020. № 13. С. 94–98. doi: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/13.18>

18. Державний та гарантований державою борг України в 2022 р. Мінфін : веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2022/>

19. Живко З. Б., Родченко С. С., Лелюк Н. Є. Управління грошово-

кредитною безпекою в умовах війни. Інфраструктура ринку. Серія «Економіка та управління національним господарством». 2022. № 66. С. 61–66.

20.Капінос Г., Ларіонова К. Проблеми управління сталим розвитком України в умовах війни. Modeling the development of the economic systems. 2023. № 1. С. 93–103. doi: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-13>

21.Котковський В. С., Дробчак А. Л., Лескова-Годлевська Ю. К. Оцінювання рівня фінансової безпеки України в умовах фінансової глобалізації. Підприємництво та інновації. 2020. № 11-1. С. 94–101.

22.Куницька-Іляш М. Фінансова безпека стратегічних галузей національної економіки: змістова декомпозиція та витоки методології аналізування. Вісник Хмельницького національного університету. 2022. № 1. С. 195-200.

23.Мельник В. М., Савастєєва О. М. Бюджетна політика в системі фінансової безпеки держави. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2020. № 1-2. С. 73–80.

24.Меренкова Л.О. Боргова безпека України: теоретичні засади, стан, перспективи. Економіка та суспільство. 2018. Випуск №15. С. 704-712.

25.Індекси. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/>

26.Носань Н.С. Проблемні аспекти діагностики стану фінансової безпеки України: експертний підхід. Причорноморські економічні студії. 2019. № 43. С. 69-73.

27.Подік І. І. Оцінювання сучасного стану податкової безпеки України. Економіка та держава. 2017. № 4. С. 46–51.

28.Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11. 08. 2021 рр № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>

29.Рекуненко І. І., Бочкарьова Т. О., Кононенко С. В. Оцінка рівня фінансової безпеки України. Причорноморські економічні студії. 2019. № 40. С. 211–216.

30.Ситник Н., Пріцак Я. Банківська система України в умовах війни: ризики та оцінка безпеки. Молодий вчений. 2023. № 6(118). С. 94–98.

31.Скриль В. В. Фінансова безпека страхового ринку України. Науковий журнал «Економіка і регіон». 2023. № 3(90). С. 126–138.

32.Соломонова Л. В. Сучасний стан фінансово-економічної безпеки як складової національної безпеки України. Інфраструктура ринку. 2019. № 32. С. 488–494.

33.Ткаленко С.І. Інвестиційна безпека: теорія, методологія, практика: монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2018. 286 с.

34.Чуй І. Р., Голдак С. М., Дума О. І. Податкова безпека як фактор підвищення фіскальної результативності податкової системи України. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. 2021. № 65. С. 151–160.

35.Фінансова безпека держави: навчальний посібник / [Ситник Н.С., Гукалюк А.В., Стасишин А.В., Слобода Л.Я.] Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2024. 680 с.

36. Фінансова безпека України: сучасний стан правового регулювання та перспективи розвитку: матеріали ІХ Міжнародної науковопрактичної конференції, присвяченої науковій школі заслуженого юриста України, професора, д.ю.н. Віктора Тарасовича Білоуса. м. Ірпінь, 26.10.2023 року / за ред. Білоус В., Глух М., Мельник О. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. 312 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/91413/1/Sukhonos_head_of%20state.pdf